

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

ІРИНА САВЧЕНКО

ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Посібник для студентів – філологів
заочної форми навчання

Київ – 2001

Савченко І. Давня українська література: Навчальний посібник. – К.: НПУ, 2001. – 64с.

Для студентів-філологів заочної форми навчання

Рецензенти: *М.Сулима*, доктор філологічних наук,
Інститут літератури імені Тараса Шевченка
НАН України,
М.Корпанюк, доктор філологічних наук
Переяслав-Хмельницький педінститут

Рекомендовано Вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова
(протокол № від 2001 р.)

© Савченко І, 2001

© Національний педагогічний
університет ім. М.П.Драгоманова, 2001

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс “Давня українська література” посідає важливе місце у процесі підготовки висококваліфікованого вчителя – філолога. Це і зрозуміло, адже він охоплює початковий і найдавніший період розвитку української літератури і дає змогу осмислити багато мистецьких явищ у житті нашого народу, які свідчать не лише про високий інтелектуально-культурний потенціал предків, але й вказують на місце давньої української літератури серед західноєвропейських літератур епох Середньовіччя, Ренесансу, Бароко та Класицизму.

Запропонований посібник покликаний допомогти студентам заочної форми навчання зорієнтуватися у вивченні складного і об’ємного курсу. Його структура передбачає систематизацію всього історико-літературного матеріалу та ознайомлення з найавторитетнішими працями з історії давньої літератури, бібліографія яких подається у “Планах лекцій”.

Також з метою полегшення засвоєння курсу до посібника вміщено короткий “Словник понять і термінів”, у якому подається ряд статей, що дають стисло інформацію про жанри та стильові ознаки давньої літератури.

Посібник складений з урахуванням найновіших досліджень української літератури X–XVIII ст., а також наукових праць дослідників XIX та початку XX ст., що були вилучені з наукового обігу.

ПЛАН ЛЕКЦІЙ

Тема I: Вступ. Поняття про давню літературу

П л а н :

1. Давня література як складова частина курсу "Історія української літератури".
2. Періодизація давньої літератури.
3. Ідейно-тематичні, жанрові та мовностильові особливості давньої літератури.

Л і т е р а т у р а :

1. Барвінський О. Огляд історії україно-руської літератури до кінця 18 ст. – Львів, 1901. - С.1-3.
2. Возняк М. Історія української літератури: В 2-х кн. – Львів, 1992. - Т.1. - С.31-58.
3. Галахов А. История русской словесности, древней и новой. – СПб., 1880. - Т.1. - С.281-282.
4. Грушевський М. Історія української літератури. – К., 1993. - Т.1. - С.42 - 58.
5. Еремін І. Лекції і статті по історії древнерусської літератури. - Л., 1987. - С.6-14.
6. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. - С.31-34.
7. Лихачев Д. Поэтика древнерусской литературы. – Л., 1971. - С.4-174.
8. Лихачев Д. Текстология. - Л., 1983. - С.58-98.
9. Лихачев Д. Человек в литературе Древней Руси. - М., 1970.
10. Максимович М. Історія древньої руської словесності. - К., 1839. - Кн. 1. - С.6-17.
11. Мишанич О. Давня українська література в загальнослов'янському контексті. // Медієвістика: Збірник праць. – Вип.1. –

Одеса, 1998. – С.3 – 14.

12. Полек В. Історія української літератури X–XVII ст. – К., 1994.- С.3-21.

13. Огоновський О. Історія літератури руської. - Львів, 1887. – С.4-5.

14. Чижевський Д. Історія української літератури. - Тернопіль, 1994. - С.16-30.

Контрольні питання:

1. Що вивчає наука медієвістика?
2. Які явища літературного життя враховуються при періодизації літературного процесу?
3. У чому особливості періодизації національного літературного процесу, запропонованої Дмитром Чижевським? Періодизації яких вчених вам відомі?
4. Яких світових впливів зазнавала давня українська література у часи свого становлення та розвитку?
5. Чим пояснюється переважно рукописний характер побутування зразків давньої української літератури?
6. У чому виявляються особливості жанрової системи давньої української літератури?
7. Як ви розумієте поняття "літературний етикет"?
8. У чому виявлялася утилітарність творів давнього письменства?
9. Визначити відмінності між поняттями "список" і "редакція" літературного твору.
10. Що таке полігвістичність літературного процесу? Як і чому це поняття використовується стосовно давньої української літератури?

Тема 2: Література Київської Русі. **Перекладна література**

П л а н :

1. Історичні умови розвитку Київської Русі.
2. Розвиток культури. Відомості про писемність та літературну

мову.

3. Час і причини появи перекладної літератури. Перший південнослов'янський вплив. Особливості перекладання на Русі.

4. Біблійні книги.

5. Поняття про житійну літературу.

6. Апокрифічна література.

7. Патеристичні твори.

8. Перекладна історична література.

9. Світська повість.

10. Інші різновиди перекладної літератури: природничо-наукові та ворожбитські книги, збірники.

Тексти:

Біблійні книги: Буття. Естер. Псалтир. Пісня над піснями. Книги пророків Ісаїї, Єремії. Чотириєвангеліє.

Протоєвангеліє Якова. Євангеліє Никодима. // Апокрифы древних христиан. - СПб., 1994. - С. 3-9, 47-64.

Оповідання про Соломона. // Українська література XIV-XVI ст. – К., 1988. - С. 33-37.

Ходіння Богородиці по муках. // Там само. – С.37-42.

Житіє... Василія Нового. // Там само. – С.48-54.

Александрія (уривок). // Давня українська література: Хрестоматія. / Під ред. М. Сулими – К., 1992. - С.400-401.

Варлаам та Іоасаф. // Там само. – С.401-403.

Література:

1. Библийская энциклопедия. - М., 1990.

2. Білецький О. Перекладна література візантійсько-болгарського походження. // Білецький О. Збір. праць: В 5-ти томах. - Т.1. - К., 1965. – С.121-188.

3. Бойд Р. Курганы, гробницы, сокровища: Иллюстрированное введение в библейскую археологию. - 1991.

4. Булашов Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. - К., 1992. - С.24-38.

5. Возняк М. Історія... - Т.1. - С.59-131.

6. Гече Г. Библийские истории. - М., 1989.

7. Грушевський М. Історія... – Т.2. - С.5-50.
8. Грушевський М. Історія України. - К. - Львів, 1913. - С.49-138.
9. Дорошенко Д. Нарис історії України. - Т.1. - К., 1992. – С.42-80.
10. Еремін І. Лекції... - С.214-222.
11. Єфремов С. Історія... - С.68-82.
12. Історія української культури. / Під заг. ред. І.Крип'якевича. – 5-й зшиток. - К., 1993. - С.193-218.
13. Истрин В. Очерк истории древнерусской литературы домосковского периода (XI-XIII ст.). - Петроград, 1922. - С.84-117.
14. Мень А. Мир Библии. – М., 1990.
15. Москаленко М. Тисячоліття: переклад у державі слова. // Сучасність. - 1993. - №3. - С.148-168.
16. На рiках Вавiлонських. - К., 1991. - С.214-377.
17. Полєк В. Історія... - С.23-30.
18. Сперанский М. История древнерусской литературы. - М., 1920. - С.193-279.
19. Субтельний О. Україна: Історія. - К., 1992. – С.29-68.
20. Толочко П. Древняя Русь. - К., 1987.
21. Чижевський Д. Історія... - С.49-72.
22. Яковлев М. Древнерусская литература. – Л., 1936. - С.3-28.

Контрольні питання:

1. Які фактори зумовили Перший південнослов'янський вплив на давньоукраїнську літературу?
2. Назвати Біблійні книги, які були перекладені на Русі відразу після прийняття християнства.
3. Як називався збірник, до якого входили Діяння та Послання апостолів?
4. Яке з названих євангелій призначалося для використання при богослужінні: тлумачне чи апракосне?
5. Хто з відомих українських письменників ХІХ ст. здійснив повний переклад Біблії?
6. Які з євангелій складають групу синоптичних?
7. Яка частина Біблії визнається лише християнством?

8. Назвати книги Старого Заповіту, що мають морально-поетичний характер.
9. Яка частина Старого Заповіту присвячена викладу основ іудейської віри?
10. Які ви знаєте твори українських письменників, написані під впливом або ж на основі Біблійних книг?
11. Як називалися списки заборонених книг на Русі?
12. На який жанр перекладної літератури значний вплив справило вчення попа Богумила?
13. Час і причини появи апокрифів на Русі.
14. Який із житійних збірників використовувався при богослужінні?
15. Які три види збірників знала перекладна історична література?
16. Назвати найбільш відомі на Русі перекладні хроніки.
17. Який жанр перекладної літератури призначався для розважального читання?
18. Які жанрові ознаки світської повісті пояснюють її особливу популярність серед руської читацької аудиторії?
19. Основи природничих наук у природничо-науковій літературі візантійського походження.
20. Зміст і форма збірників "Пчола" та "Ізмарагд".
21. Призначення патеристичної літератури.

Тема 3: Література Київської Русі.

Оригінальна література

П л а н :

1. Поняття про літописання, історія формування жанру. Найзначніші зразки XI-XIII ст.:
 - а) Повість врем'яних літ;
 - б) Київський літопис;
 - в) Галицько-Волинський літопис.
2. Ораторська проза як зразок учительної літератури:

а) Іларіон "Слово про Закон і Благодать";
б) "слова" Кирила Туровського;
в) "Повчання дітям" Володимира Мономаха як зразок світського повчання.

3. Житійна література:

- а) княжі житія;
б) Києво-Печерський патерик.

4. Паломницька література. "Ходіння" Даниїла.

5. "Слово про Ігорів похід" як пам'ятка оригінальної літератури

XII ст.

Тексти:

Повість минулих літ. - К., 1989.

Київський літопис. Галицько-Волинський літопис. // Великий неспокій. - К., 1992. - С.359-384, 385-405.

Іларіон. "Слово про Закон і Благодать". // Давня українська література: Хрестоматія.../ Під ред. М.Сулими... - С.166-182.

Анонім. Житіє Ольги. // Там само. - С.185-192.

Анонім. Оповідання про святих князів Бориса та Гліба. // Там само. – С.204-212.

Києво-Печерський патерик. // Там само. - С.216-223.

Слово про Ігорів похід. / Переклад М.Рильського. – (будь-яке видання).

Літописне оповідання про похід князя Ігоря. // Літописні оповідання про похід князя Ігоря. - К., 1989. - С.70-74.

Література:

1. Абрамович Д. Києво-Печерський патерик. - К., 1991.
2. Адрианова-Перетц В. Древнерусская литература и фольклор. - Л., 1974. - С.99-119.
3. Александров О. Старокиївська агіографічна проза XI–першої третини XIII ст. – Одеса, 1999.
4. Александров А. Образный мир агиографической словесности. – Одесса, 1997.
5. Білецький О. Галицько-Волинський літопис. // Білецький О. Збір. творів... - Т.1. - С.250-260.
6. Білецький О. "Повчання" Володимира Мономаха. // Там са-

мо. - С.188-193.

7. Білецький О. "Слово про Ігорів похід". // Там само. – С.194-216.

8. Білоус П. Паломницький жанр в історії української літератури. – Житомир, 1997.

9. Білоус П. Пейзаж в українській паломницькій прозі. // Медієвістика: Збірник праць. – Вип. 1. – Одеса, 1998. – С.41–48.

10. Булахов М. "Слово о полку Игореве" в литературе, искусстве и науке: Краткий энциклопедический словарь. - Минск, 1989.

11. Возняк М. Історія... - Т.1. - С.135-249.

12. Галахов А. История... - Т.1. - С.282-305.

13. Горський В. Святі Київської Русі. - К., 1994.

14. Горський В. Світоглядно-філософський зміст "Слова" і морально-етичні уявлення в давньоруській культурі XII ст. // Філософська думка. - 1985. - № 5. - С.47-58.

15. Грушевський М. Історія... - Т.2. - С.51-140, 159-215; - Т.3. – С.5-35, 76-185.

16. Еремін І. Лекции и статьи... - С.15-132, 223-281.

17. Еремін І. Литературное наследие Феодосия Печерского. // Труды Отдела древнерусской литературы. – 1947. - Т.5. - С.159-184.

18. Еремін І. Повесть временных лет как памятник литературы. // Еремін І. Литература Древней Руси. - М.-Л., 1966. - С.42-94.

19. Еремін І. Сказание о Борисе и Глебе. // Там само. - С.18-27.

20. Єфремов С. Історія... - С.83-108.

21. Історія української культури. - К., 1991. - С.218-234.

22. Крехотень В. "Золота книга" українського письменного люду. // Києво-Печерський патерик. - К., 1991. - С.270-278.

23. Кусков В. История... - С.43-49.

24. Лихачев Д. Русские летописи и их культурно-историческое значение. // Древнерусская литература в исследованиях: Хрестоматия. – М., 1986. - С.162-190.

25. Лихачев Д. "Слово о полку Игореве" и культура его времени. – Л., 1978.

26. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: ескіз української міфології. - К., 1992.

27. Рыбаков Б. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. - М., 1963.

28. Рыбаков Б. Петр Бориславич: Поиск автора "Слова". - М., 1991.
29. Толочко П. Літописи Київської Русі. – К., 1994.
30. Словарь-справочник "Слова о полку Игореве". - Л., 1969.
31. "Слово о полку Игоревім" та його поетичні переклади і переспіви. – К, 1967.
32. Чижевський Д. Історія... - С.72-192.
33. Шевчук В. Збережено на віки. // Шевчук В. Дорога в тисячу років. - К., 1990. - С.16-24.
34. Яременко В. На замовлення вічності. // Повість врем'яних літ. - К., 1990. - С.474-498.

Контрольні питання:

1. Назвати хронологічні рамки функціонування жанру давнього українського літописання.
2. Назвати авторів найбільш відомих гіпотез про виникнення літописання на Русі.
3. Якими іноземними джерелами користувалися літописці при укладанні "Повісті врем'яних літ"?
4. У скількох і яких редакціях відома "Повість..."?
5. Коли і ким була зроблена друга редакція "Повісті..."?
6. У скількох і яких списках відома "Повість..."?
7. Яка частина "Повісті..." є найменш оригінальною щодо використаного матеріалу? Чим це пояснюється?
8. Назвати хронологічні рамки оповідань першої частини "Повісті...".
9. Назвати оповідання вступної чи першої частини "Повісті...", в якому б проголошувалася ідея єдиного княжого роду на Русі.
10. Назвати одну з топонімічних легенд, використаних у вступній або першій частині "Повісті...".
11. У якому році та за яких обставин відбувся похід князя Ігоря?
12. Коли і де було зроблене перше видання "Слова про Ігорів похід"?
13. Назвати імена дослідників, які підготували "Слово..." до першого видання.
14. Хто з українських вчених ХІХ ст. вперше довів зв'язок "Слова..." з українським фольклором?

15. У яких літописах вміщене оповідання про Ігорів похід?
16. З яким фольклорним жанром споріднений "Плач Ярославни"?
17. Який художній засіб використано у "Слові..." при творенні образу Руської землі?
18. Назвати образи-символи, використані у "Слові...".
19. Який художній засіб, використаний при творення образу князя Всеволода, вказує на його спорідненість з образами билинних та казкових героїв?
20. Назвати і схарактеризувати основні жанри ораторської прози.
21. На які різновиди за змістом поділяється ораторська проза?
22. За часів князювання якого князя було написано "Слово про Закон і Благодать" Іларіона?
23. Який князь, на думку Іларіона, є людиною, що відкрила руському народові шлях до Благодаті?
24. З'ясуйте композиційні особливості "Слова про Закон і Благодать".
25. Назвати відомих на сьогодні авторів давньоруських житій.
26. Що є предметом роздумів Іларіона у "Слові про Закон і Благодать"? Чи має це відношення до руського політичного життя XI ст.?
27. У чому виявляється патріотичний характер "Слова..." Іларіона?
28. Історія та мета укладання Києво-Печерського патерика.
29. Ідея святості у Києво-Печерському патерику.
30. Образи братів-мучеників у житіях Бориса і Гліба.
31. Причини появи та суспільно-політичні завдання княжих житій.
32. Про що згадує у своєму "Ходінні" Даниїл і що залишається поза його увагою?
33. У чому виявляється у Даниїла ідея єдності Руської землі?
34. Чим пояснюється поява у давньоруській словесності описів мандрівок?
35. Яку подібність можна знайти у змісті "Повчання" Володимира Мономаха з іншими пам'ятками давньоруської писемності XI-XII ст.?
36. Порівняти риси ідеального образу князя-християнина ("Повчання" Володимира Мономаха) з ідеальним образом князя-поганина ("Повість врем'яних літ").

Тема 4: Література другої половини XIII – першої половини XVI ст.

(для самостійного опрацювання)

П л а н :

1. Історичні умови розвитку України у зазначений період.
2. Другий південнослов'янський вплив: причини і наслідки.
3. Основні риси письменства:
 - а) народна словесність;
 - б) перекладна література;
 - в) літописання;
 - г) інші жанри.

Тексти:

Західноруський літопис. // Українська література XIV-XVI ст. - К., 1988 - С.76-84.

Короткий Київський літопис. // Там само. - С.85-87.

Історія про Атіллу // Там само. - С.396-443.

Література :

1. Возняк М. Історія... - Т.1. - С.250-285.
2. Голенищев-Кутузов И. Украинский и белорусский гуманизм. // Славянские литературы. - М., 1978.
3. Грушевський М. Історія України. - К.- Львів, 1913. – С.139-182.
4. Дорошенко Д. Нарис історії України. - Т.1. – К., 1992. - С.80-113.
5. Зілинський О. Духова генеза першого українського Відродження. // Європейське Відродження та українська література XIV–XVIII ст.: Збірник праць. – К., 1993. - С.276-299.
6. Кравців Б. Ренесанс і гуманізм на Україні. // Там само. – С.300-313.
7. Лихачев Д. Некоторые задачи изучения II-го южнославянского влияния в России. - М., 1958.

8. Микитась В. Українська література XIV-XVI ст. // Українська література XIV-XVI ст. - К., 1989. - С.5-12.
9. Пелешенко Ю. З творчості та діяльності Григорія Цамблака. // Українська література XVI-XVIII ст. та інші слов'янські літератури: Збірник праць. – К., 1984. - С.21-38.
10. Прыжов И. Малороссия (Южная Русь) в истории ее литературы с XI по XVIII в. - Воронеж, 1869. - С.13-16.
11. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XIII–XVIII ст. - Кіровоград, 1993. - С.5-28.
12. Шевырев С. История русской словесности. - Ч. 3. - М., 1858. - С.17-30, 342-376.
13. Чижевський Д. Історія... - С.193-194, 205-212.

Контрольні питання:

1. Охарактеризувати історичну ситуацію, у якій функціонувала література цього періоду.
2. Другий південнослов'янський вплив: причини формування, визначальні ознаки.
3. Григорій Цамблак (біля 1365–1419) – релігійно-культурний діяч, письменник. Його внесок у розвиток української літератури.
4. Як розвивається у зазначений період українське літописання? Назвати найвідоміші зразки літописних текстів.
5. "Короткий Київський літопис": зміст і форма.
6. Що вам відомо про стан української мови у часи процвітання Литовського князівства?
7. Як ви розумієте фразу Д.Чижевського: ***"Київ довго ще жив спадщиною свого "золотого віку"?***

Тема 4: **Віршування кінця XV-XVI ст.**

П л а н :

1. Проблема полінгвістичності у давній українській літературі.
2. Причини виникнення і особливості побутування іншомовного українського віршування. Гуманістичний та патріотичний його характер.

3. "Віршова посвята..." (1483) Юрія Дрогобича як зразок ренесансної раціоналістичної поезії.
4. Поема Себастьяна Кленовича "Роксоланія" (1584).
5. "Острозька війна" (1600) Симона Пекаліда, відображення у ній історичних подій.
6. Польськомовне віршування.
7. Зародження і формування україномовного віршування:
 - а) Герасим Смотрицький "Похвала на герб князів Острозьких" (1581);
 - б) Андрій Римша "Хронологія" (1581).

Тексти:

- Юрій Дрогобич. Вступ до книги "Прогностична оцінка 1483р." // Українська поезія XVI ст. - К., 1987. - С.39.
- Павло Русин. Поезії. // Там само. - С.41-62.
- Григорій Чуй. Еклога. // Там само. - С.87-101.
- Іван Туробіній Рутенець. Псалм 99-й. // Там само. - С.111-113.
- Себастьян Кленович. Роксоланія. // Там само. - С.114-168.
- Симон Пекалід. Про Острозьку війну. // Там само. - С.196-243.
- Симон Симонід. Уривки із книги "Селянки". // Пісні Купідона: Любовна поезія на Україні XVI - початку XIX ст. - К., 1984. - С.43-51.
- Симон Зиморович. Уривки із книги "Роксоланки, або руські панни". // Там само. - С.59-84.
- Бартоломей Зиморович. Уривки із книги "Селянки нові руські". // Там само. - С.88-100.
- Герасим Смотрицький. На герб князів Острозьких. // Українська поезія XVI ст.- К., 1987. - С.252-254.
- Андрій Римша. Хронологія. // Українська література XIV-XVI ст. - К., 1988. - С.464-465.

Література:

1. Гузар З. Юрій Дрогобич - поет. // Жовтень. - 1984. - №4. - С.135.
2. Крекотень В. Українська книжна поезія кінця XVI - початку XVII ст. // Українська поезія: Кінець XVI - початок XVII ст. - К., 1978.- С.5-24.

3. Наливайко Д. Станіслав Оріховський як український латиномовний письменник Відродження. // Українська література XVI-XVIII ст... - С.161-185.
4. Пахльовська О. Українсько-італійські літературні зв'язки XV-XX ст.- К., 1990. - С.40-50.
5. Радишевський Р. Польськомовна українська поезія XVI-XVII ст.: До проблеми україно-польських літературних взаємин. // Слов'янське літературознавство і фольклористика. - К., 1989. – Вип.17. - С.3-11.
6. Радишевський Р. Українсько-польські літературні зв'язки XVI-XVIII ст. (деякі підсумки і перспективи дослідження). // Українська література XVI-XVIII ст... - С.186-205.
7. Савчук О. Поет-гуманіст Павло Русин з Кросна. // Європейське Відродження... - С.151-159.
8. Чижевський Д. Історія... - С.304-305.
9. Шевчук В. Співець Роксоланії. // Шевчук В. Дорога... - С.56-67.
10. Яременко В. Українська поезія XVI ст. // Українська поезія XVI ст. – К., 1987. - С.5-34.

Контрольні питання:

1. Назвати відомих вам латиномовних українських поетів.
2. Як ви прокоментуєте слова В.Ельверта: ***"...існували цілі епохи, коли творити рідною мовою не було прийнято взагалі"?***
3. Назвати жанри, які почали функціонувати в українському віршуванні з часів появи латиномовної поезії.
4. Назвати і схарактеризувати особливості змісту і форми найдавнішого латиномовного вірша української літератури.
5. У чому полягала основна мета українських латиномовних поетів?
6. Хто з українських вчених науково обґрунтував потребу вивчення поліінгвістичності українського літературного процесу?
7. Якими мовами, крім латини, користувалися у своїй творчості українські поети?
8. Які українські народні легенди використані у поемі Кленовича?

Тема 6: Полемічна література кінця XVI - початку XVII ст. Творчість Івана Вишенського

П л а н :

1. Поняття про полемічну літературу.
2. Причини і час виникнення полемічної літератури, її головні риси.
3. Зразки української полемічної творчості кінця XVI - початку XVII ст.:
 - а) трактат Герасима Смотрицького "Ключ царства небесного" (1587);
 - б) твір Христофора Філалета "Апокрисис" (1597). Викриття письменником колонізаторської політики Ватикану;
 - в) анонімна "Пересторога" (1605-1606) як перша історіософська праця про боротьбу церков;
 - г) Мелетій Смотрицький "Тренос" (1610). Образ Матері-Церкви, фольклорні та літературні традиції творення;
 - д) захист національних свобод, ідеї патріотизму у творі Захарії Копистенського "Палінодія" (1619-1622).
4. Життя і творчість Івана Вишенського:
 - а) суспільно-політичні погляди письменника;
 - б) літературна творчість;
 - в) стильові особливості прози.

Тексти:

Герасим Смотрицький. Ключ царства небесного. // Українська література XIV-XVI ст. - К., 1988. - С.212-235.

Христофор Філалет. Апокрисис. // Там само. - С.289-305.

Анонім. Пересторога. // Українська література XVII ст. - К., 1987. – С.26-66.

Мелетій Смотрицький. Тренос. // Там само. - С.67-92.

Захарія Копистенський. Палінодія. // Там само. - С.92-107.

Іван Вишенський. Викриття диявола-світодержця. Послання до всіх, живущих в Лядській землі. Послання до єпископів. // Вишенський Іван. Твори. - К., 1986. - С.23-27, 57-61, 62-107.

Література:

1. Біднов В., Антонович Д. Українська церква. // Українська культура: Лекції за ред. Д. Антоновича. - К., 1993. - С.197-222.
2. Возняк М. Історія... - Т.1. – С.286-387, 461-551.
3. Грицай М. Давня українська проза. - К., 1976. - С.11-84.
4. Грушевський М. Історія... – К., 1995. - Т.6. - С.68-92.
5. Грушевський М. Історія України. – К.-Львів, 1913. – С.215-238.
6. Дорошенко Д. Нарис історії України. - К., 1992. - Т.1.- С.162-197.
7. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі XVI-XVII ст.: Підсумки, джерела, методи дослідження. // Сучасність.- 1992. - №3. - С.65-74.
8. Драгоманов М. Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI-XVIII ст. // Драгоманов М. Вибране. - К., 1991. - С.84-174.
9. Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI-XVIII ст. - К., 1966.
10. Єфименко О. Історія України та її народу. - К., 1992. - С.76-92.
11. Єфремов С. Історія... - С.109-131, 137-140.
12. Зілинський О. Духова генеза першого українського Відродження. // Європейське Відродження... – С.293-294.
13. Короткий В. Творческий путь М.Смотрицкого. – Минск, 1987.
14. Микитась В. Українська література XIV-XVI ст. // Українська література XIV-XVI ст. - К., 1983. - С.16-25.
15. Огієнко І. Українська церква. - К., 1993. – С.113- 160.
16. Пахльовська О. Симбіоз культури та ідеології в Україні XVII ст. // Україна XVII ст. між Заходом та Сходом Європи. - Київ - Венеція, 1996. – С.85–106.
17. Чижевський Д. Історія... - С.221-224.
18. Франко І. Життя і літературна творчість Іпатія Потія. // Франко І. Зібрання творів... - Т.39. - С.508 –533.

19. Франко І. Історія української літератури. - Ч.1. // Франко І. Зібрання творів... - Т.40. - С.116–135, 248–272.
20. Яременко П. Герасим Смотрицький. // Радянське літературознавство. – 1960. - №5.
21. Яременко П. Мелетій Смотрицький: Життя і творчість. - К., 1986.
22. Яременко П. "Пересторога" - український антиуніатський памфлет початку XVII ст. – К., 1963.
23. Яременко П. Український письменник-полеміст Христофор Філалет і його "Апокрисис". - Львів, 1964.

* * * * *

1. Білецький О. Полемічна література. Іван Вишенський. // Білецький О. Зібр. праць... - Т.1. - С.264-276.
2. Возняк М. Історія... - Т.1. - С.399-433.
3. Грабович Г. Авторство і авторитет у Івана Вишенського: Діалектика відсутності. // Слово і час. – 1990. - №6. – С.45-63.
4. Єрьомін І. Іван Вишенський і його громадсько-літературна діяльність. // Вишенський Іван. Твори. - К., 1959. - С.3-39.
5. Єфремов С. Історія... - С.131-136.
6. Кримський А. Іван Вишенський. // Кримський А. Твори. – К., 1972. – Т.2. – С.380–454.
7. Пінчук С. Іван Вишенський: Життя і творчість. - К., 1968.
8. Полек В. Історія... - С.90-96.
9. Франко І. Іван Вишенський і його твори. // Франко І. Зібр. творів... Т.30. - С.7-540.
10. Франко І. Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність. // Там само. - Т.28. - С.260-278.
11. Франко І. Іван Вишенський: Поема. // Там само. - Т.3. - С.50-83.
12. Харитонов В. Іван Вишенський і розвиток ідей європейського гуманізму. // Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI-XVIII ст. - К., 1986. - С.196-222.
13. Шевчук Валерій. Іван Вишенський та його послання. // Вишенський Іван. Твори. - К., 1986. - С.3-18.

14. Шевчук Валерій. Мандрівничий, котрий розпікав людське сумління. // Шевчук В. Дорога... - С.68-82.
15. Шевчук Василь. Сім зваб ченця Івана з Вишні. - К., 1992.
16. Чижевський Д. Історія... – С.225-232.
17. Яременко П. Іван Вишенський. - Л., 1982.

Контрольні питання:

1. Люблінська унія: характер, причини і наслідки.
2. Коли і з яких причин була прийнята Берестейська унія?
3. Історія підготовки Берестейської унії.
4. Діяльність єзуїтського ордену в Україні.
5. Коли і за яких обставин була заснована Київська братська школа?
6. Що ви знаєте про меценатську та культурно-освітню діяльність українських братств?
7. Назвати найбільші культурні осередки України у другій половині XVI - першій половині XVII ст.
8. Назвати найбільш відомих католицьких та уніатських полемістів, схарактеризувати їх літературну діяльність.
9. Схарактеризувати перший друкований український полемічний твір - "Ключ царства небесного" Герасима Смотрицького.
10. Як перекладається назва твору Христофора Філалета "Апокрисис"?
11. Визначити художню форму, у якій написаний "Тренос" Мелетія Смотрицького.
12. У яких українських полемічних творах засуджується календарна реформа папи Григорія XIII?
13. Хто з українських письменників-полемістів і в якому творі використав уривки з творів італійських письменників?
14. У чому виявляється патріотизм "Палінодії" Захарії Копистенського?
15. Образ Кирила Терлецького у "Апокрисисі" Христофора Філалета та анонімній "Пересторозі".
16. Хто з українських вчених займався дослідженням творчості Івана Вишенського та написав поему "Іван Вишенський"?
17. Що ви знаєте про життєвий шлях Івана Вишенського?

18. Яку назву мав рукописний збірник творів Івана Вишенського?
19. До кого звернене "Послання" Івана Вишенського?
20. Які із християнських заповідей згадує Іван Вишенський у "Посланні"? З якою метою?
21. Назвати літературний твір, у відповідь на який було написано "Послання" Івана Вишенського.
22. Періодизація творчості Івана Вишенського.
23. Особливості жанрової природи прозових творів Івана Вишенського.
24. У чому виявляється морально-дидактичний характер творів Івана Вишенського?

Тема 7: Українське віршування XVII ст.

П л а н :

1. Причини появи україномовного віршування, його зв'язок з шкільною освітою. Курси поетики та риторики як основи знань про мистецтво поетичного слова.
2. Поняття про етикетну поезію:
 - а) жанр панегірика;
 - б) геральдична поезія.
3. Релігійно-моралізаторська поезія Кирила Транквіліона-Ставровецького. Його збірка "Перло многоцінне" (1646).
4. Вірші на історичну тему. Національно-визвольна війна 1648-1654 р.р. в українській поезії XVII ст.
5. Любовна лірика XVII ст.
6. Поняття про курйозне віршування. Творчість Івана Величковського.
7. Віршова творчість Климентія Зіновіїва.

Тексти:

О.Митура. Візерунок цнот... // Українська поезія: Кінець XVI-початок XVII ст. - К., 1978. - С.223-227.

П.Беринда. Імнологія. // Там само. - С.359-366.

К.Сакович. Вірші на жалосний погреб... Петра Сагайдачного. // Там само. - С. 322-337.

С.Почаський. Евхаристиріон. // Українська поезія: Середина XVII ст. - К., 1992. - С.174-188.

Історичні вірші. // Там само. - С.98-128.

І. Величковський. Збірки "Зегар цілий...", "Млеко..."// Там само. - С.262-277.

К. Зіновіїв. Вірші із збірки "Вірші. Приповідки посполиті". // Українська література XVII ст. - К., 1987. - С.348-363.

Любовна лірика. // Пісні Купідона: Любовна лірика на Україні XVI-початку XIX ст. - К., 1984. – С.85–144.

Література:

1. Возняк М. Історія... - Т.2. - С.29-38, 288-360,
2. Грицай М. Давня українська поезія. - К., 1972. - С.9-54.
3. Грицай М. Українська драматургія XVII - XVIII ст. - К., 1974. - С.14-20.
4. Грушевський М. Історія... - Т.6. - С.105-125, 177-196, 630-647.
5. Єфремов С. Історія... - С.187-198.
6. Кречотень В. Освітня реформа Петра Могили й утвердження бароко в українській поезії. // Кречотень В. Вибрані праці. – К., 1999. – С.273–299.
7. Кречотень В. Українська книжна поезія кінця XVI - початку XVII ст. // Українська поезія: Кінець XVI - початок XVII ст. - К., 1978. - С.5-24.
8. Кречотень В. Українська книжна поезія середини XVII ст. // Українська поезія: Середина XVII ст. - К., 1992. - С.5-23.
9. Кречотень В. Українська поезія XVII ст. в системі східноєвропейської літератури бароко. // Українське бароко... - С.54-64.
10. Криса Б. Світоглядні основи українського поетичного бароко. // Там само. - С.47-53.
11. Колосова В., Кречотень В. До питання про життя і творчість І.Величковського. // Величковський І. Твори. - К., 1972. - С.16-36.
12. Колосова В. Климентій Зіновіїв: Життя і творчість. - К., 1964.
13. Колосова В., Чепіга І. Визначна пам'ятка українського мистецтва. // Зіновіїв К. Вірші. Приповідки посполиті. - К., 1971. - С.5-27.

14. Маслов С. Маловідомий український письменник кінця XVII - початку XVIII ст. Іван Величковський. // Величковський І. Твори.- К., 1972. - С.5-15.
15. Маслюк В. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. - К., 1983.
16. Мишанич О. Давня українська любовна поезія. // Пісні Купідона... - С.5-16.
17. Трофимук О. Елітарна галузь поезії кінця XVII ст. – зрілість і досконалість. // Медієвістика: Збірник праць. – Вип.1. – Одеса, 1998. – С.105–111.
18. Шевчук В. Героїчне у поетичному дієписі народу. // Марсове поле: Героїчна поезія на Україні X – першої половини XVII ст. - К., 1988. - С.5-14.
19. Шевчук В. Невмирущий фенікс української поезії. // Шевчук В. Дорога... - С.25-38.
20. Шевчук В. Пісні крилатого зухвальця. // Там само. - С.145-154.
21. Чижевський Д. Історія... - С.234-237, 246-262.
22. Яременко В. Два століття київської поезії. // Аполлонова лю-
тня. - К., 1984. - С.5-20.

Контрольні питання:

1. Назвати українських дослідників, які займалися вивченням українського віршування XVII-XVIII ст.
2. Образ Петра Могили у панегіриках на його честь.
3. Назвати і схарактеризувати перші українські поетики.
4. Які системи віршування побутували в українській поезії XVII-XVIII ст.?
5. У якій збірці Івана Величковського викладається теорія курйозного віршування?
6. Хто є укладачем першої української збірки прислів'їв і приказок?
7. Назвати першого публікатора збірки Климентія Зіновіїва.
8. Назвати зразки українських геральдичних віршів.
9. У чому виявляється нормативність композиції геральдичних віршів?

10. Назвати причини виникнення і активного функціонування української панегіричної поезії.
11. Назвати і схарактеризувати перший український друкований панегірик.
12. Хто і за що прославляється у панегірику Олександра Митури "Візерунок цнот"?
13. Визначити головний засіб творення образів у панегіричних творах.
14. З якого приводу написані "Вірші..." Касіяна Саковича?
15. Образ Богдана Хмельницького у історичних віршах XVII-XVIII ст.
16. Назвати тематично-ідейні групи поезії збірки Климентія Зіновієва, схарактеризувати ставлення автора до представників різних ремесел.
17. Релігійно-моралізаторські твори Кирила Транквіліона-Ставровецького: теми, ідеї, образи.

Тема 8: Розвиток української шкільної драми XVII ст.

П л а н :

1. Поняття про шкільну драму: причини появи, зв'язок із західноєвропейським театром.
2. Теорія шкільної драми:
 - а) жанрова система;
 - б) декламації та діалоги як початкові форми шкільної драми;
 - в) особливості композиції.
3. Драми різдвяного та великоднього циклу (драми-містерії).
4. Поняття про драми-міраклі. "Олексій, Людина Божа" (1674).
5. Інтермедії: час виникнення, походження та ідейно-естетичні функції. Дві інтермедії до драми Якуба Гаватовича.

Тексти:

Слово о збуренні пекла. // Українська література XVII ст. ... - С.364-374.

Інтермедії до драми Якуба Гаватовича. // Там само. – С.375-389.

Інтермедії на дві персони: син з татом. // Там само. - С.390-393.

Література:

1. Білецький О. Зародження драматичної літератури на Україні. // Білецький О. Збір. праць... - Т.1. - С.277-353.
2. Возняк М. Історія... - Т.2. - С.148-200.
3. Грицай М. Українська драматургія XVII-XVIII ст. - К., 1974.
4. Гудзій М. Українські інтермедії XVII-XVIII ст. // Українські інтермедії XVII -XVIII ст. - К., 1960. - С.5-30.
5. Драгоманов М. Найстаріші руські драматичні сцени. // Матеріали до вивчення історії української літератури: У 5-ти томах. – К., 1959. - Т.1. - С.257-261.
6. Єфремов С. Історія... – С.167-173.
7. Корній Л. Українська шкільна драма і духовна музика XVII-XVIII ст. // Європейське Відродження... - С.194-214.
8. Софронова Л. Жанрова система київської шкільної драми. // Українська література XVI-XVIII ст. ... - С.232-252.
9. Софронова Л. Київський шкільний театр: поетика обряду і поетика драми. // Українське бароко... - С.95-104.
10. Софронова Л. Поетика славянського театру XVII-XVIII в.в.: Польша. Україна. Росія. - М., 1981.
11. Сулима М. До питання про барокові засади української шкільної драми XVII-XVIII ст. // Українське бароко... - С.105-112.
12. Чижевський Д. Історія... - С.271-281.

Контрольні питання:

1. Західноєвропейські впливи на розвиток української шкільної драми.
2. Дидактичний характер шкільної драми.
3. З яких причин драма стала популярною у навчальних закладах України? Які функції вона виконувала?
4. Жанрова система української шкільної драми.
5. Тематична основа шкільних містерій, їх зв'язок з біблійними сюжетами.

6. Українська великодня драма: загальна характеристика, найвідоміші зразки.
7. Панегіричний елемент у драмі "Олексій, Людина Божа".
8. Розвиток інтермедії в українському шкільному театрі.
9. Основи комічного в українських інтермедіях.
10. Прокоментуйте вислів польського вченого П.Сирокомлі:
"Театр – породження міста".

Тема 9: **Історіографічна література другої половини XVII - першої половини XVIII ст.**
Козацькі літописи
(для самостійного опрацювання)

П л а н :

1. Історичні передумови та культурні традиції розвитку історіографічної літератури кінця XVII - першої половини XVIII ст.
2. Поняття про козацькі літописи.
3. Літопис Самовидця: тематично-ідейний зміст, композиція. Суспільний ідеал літописця.
4. Літопис Григорія Граб'янки: джерела, композиція, особливості жанру ("**бароковий історичний роман**" (Ю.Луценко)). Образна система твору.
5. Літопис Самійла Величка: особливості композиції, стилю. Гуманістичний пафос літопису.
6. Образ Богдана Хмельницького у козацьких літописах.

Тексти:

- Синопис. // Українська література XVII ст. ... - С.167-183.
Історія русів. // Українська література XVIII ст. ... - С.584-640.
Літопис Самовидця. - К., 1971.
Літопис гадяцького полковника Григорія Граб'янки. - К., 1992.
Самійло Величко. Літопис. - К., 1991. - Т.1, 2.

Л і т е р а т у р а :

1. Білецький О. Козацькі літописи. // Білецький О. Збір. праць... - Т.1. - С.354-356.
2. Возняк М. Історія... - Т.2. - С.361-401.
3. Грицай М. Давня українська проза. - К., 1975.
4. Дзира Я. Вступ. // Літопис Самовидця. - К., 1971. - С.9-42.
5. Житецький П. "Енеїда" Котляревського у зв'язку з оглядом української літератури XVIII ст. // Житецький П. Вибрані праці. - К., 1987. - С. 139-253.
6. Єфремов С. Історія... - С.206-215.
7. Кречотень В. Українська література XVII ст. // Українська література XVII ст. - К., 1987. - С.12-15.
8. Корпанюк М. Крайове та козацьке компілятивне літописання як історико-культурне явище. – К., 1997.
9. Луценко Ю. Григорій Грабянка і його літопис. // Літопис гадяцького полковника... - С.3-9.
10. Марченко М. Українські літописи і хроніки XVII–XVIII ст. // Матеріали... - Т.1. - С.407-412.
11. Мишанич О. Українська література XVIII ст. // Українська література XVIII ст. - К., 1983. - С.21-25.
12. Мишанич Я. "Історія русів": історіографія, проблематика, поетика. – К., 1999.
13. Соболь В. Літопис С.Величка як явище українського літературного бароко. - Донецьк, 1996.
14. Шевчук В. Нерозгадані таємниці "Історії русів". // Історія русів. - К., 1991. - С.5-28.
15. Шевчук В. Самійло Величко та його літопис. // Величко С. Літопис. - К., 1991. - Т.1. - С.5-21.
16. Шевчук М. Українська історична проза XVIII ст. і Києво-Могилянська академія. // Актуальні проблеми сучасної філології. - Т.2. - Рівне, 1995. - С.84-96.
17. Франко І. Історія української літератури. Часть перша. Від початків українського письменства до Івана Котляревського. // Франко І. Збір. творів... - Т.40. - С.330-331.
18. Чижевський Д. Історія... - С.288-292.

Контрольні питання:

1. Визначити причини особливої зацікавленості історіографічною літературою у кінці XVII - першій половині XVIII ст.
2. У чому виявилися особливості жанру козацького літопису?
3. Назвати джерела, якими користувалися козацькі літописці.
4. Які причини, на думку козацьких літописців, призвели до визвольної війни?
5. Прокоментуйте думку М.Зерова: "... **твори цієї групи** (козацькі літописи - І.С.) **майже нічого спільного з традиційними літописами не мають**".
6. Як ставляться козацькі літописці до союзу України з Росією? Чиї інтереси вони представляють?
7. Суспільний ідеал у розумінні козацьких літописців.
8. Оцінка козацькими літописцями періоду Руїни та діяльності українських історичних діячів другої половини XVII ст.
9. Козацькі літописи про Богдана Хмельницького.
10. Речниками яких суспільних кіл виступають у своїх творах Самовидець, Григорій Граб'янка та Самійло Величко? Аргументуйте відповідь.
11. Яке значення мав "Синопис" для поширення і розвитку історичних знань в Україні?
12. Вплив літопису Самовидця на творчість Пантелеймона Куліша.
13. Епоха та її герої у літописі Самійла Величка.

Тема 10: **Вертепна драма**
(для самостійного опрацювання)

П л а н :

1. Походження вертепної драми, його синкретичний характер.
2. Історія вивчення вертепної драми. Іван Франко як дослідник вертепу.
3. Вертеп і різдвяна драма: спорідненість і відмінність.
4. Композиція вертепної драми.
5. Образна система вертепної драми. Засоби творення образу запорожця.

6. Сильові особливості вертепної драми, її бароковий характер.

Тексти:

Вертеп. // Українська література XVIII ст. - К., 1983. – С.415-445.

Вертеп. // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. - К., 1991. - С.72-103.

Література:

1. Возняк М. Історія... - Т. 2. - С.241-256.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. - Т. 1. - К., 1991.
3. Галаган Г., Житецький П. Малоруський вертеп. // Матеріали... - Т.1. - С.504-508.
4. Грицай М. Українська драматургія XVII-XVIII ст. - К., 1974.
5. Грицай М. Українська література XVI–XVIII ст. і фольклор. - К., 1969.
6. Єфремов С. Історія... - С.184-187.
7. Курочкін О. Новорічні свята українців: Традиції і сучасність. - К., 1978.
8. Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиан. // Українці... - С.70-103.
9. Мишанич О. Українська література XVII ст. // Українська література XVII ст. ... - С.20-21.
10. Перетц В. Ляльковий театр на Русі: Історичний нарис. // Матеріали... - Т.1. - С.508-518.
11. Федас Й. Український народний вертеп. - К., 1987.
12. Франко І. До історії українського вертепу XVIII ст. // Франко І. Збір. творів... - Т.36. - С.170-375.

Контрольні питання:

1. У чому виявляється синкретичний характер вертепу як виду народного мистецтва?
2. Походження українського вертепу.
3. Як трактується значення слова "вертеп"?
4. Особливості композиції вертепної драми.

5. Ідейно-тематичний зміст першої частини вертепної драми.
6. Біблійний сюжет у вертепній драмі.
7. Умови побутування української вертепної драми.
8. Зображення життя та побуту українського суспільства XVII-XVIII ст. у другій частині вертепної драми.
9. У чому полягає відмінність між різдвяною драмою і вертепом?
10. Хто з українських вчених займався вивченням вертепної драми?
11. Образ запорожця у вертепній драмі.

Тема 11: Розвиток драматургії XVIII ст.
(для самостійного опрацювання)

П л а н :

1. Розвиток теорії драми у XVIII ст. Поетики Феофана Прокоповича (1705), Митрофана Довгалевського (1736-1737), Георгія Кониського (1746).
2. Трагедокомедія Феофана Прокоповича "Владимир"(1706). Її новаторський характер, місце у розвитку української історичної драми.
3. Історична драма "Милость Божа" (1722).
4. Драми Митрофана Довгалевського "Комічне дійство..." (1736) та "Властотворний Образ..." (1737).
5. Драма-мораліте Георгія Кониського "Воскресіння мертвих" (1746).
6. Діалог Семена Дівовича "Розмова Великої Росії з Малою Росією" (1762). Особливості відтворення історії України. Образи Богдана Хмельницького і Семена Палія.
7. Розвиток жанру інтермедії у творчості Митрофана Довгалевського та Георгія Кониського. Значення інтермедії для становлення нової української драми.

Тексти:

Ф.Прокопович. Владимир. // Українська література XVIII ст... - С.258-305.

- Анонім. Милость Божія. // Там само. - С.306-324.
М.Довгалевський. Комічне дійство. // Там само. - С.325-336.
Г.Кониський. Воскресіння мертвих. // Там само. - С.337-356.
Інтермедії до драм М.Довгалевського та Г.Кониського. // Там само. - С.357-378.
С.Дівович. Розмова Великої Росії з Малою Росією... // Там само. - С.384-414

Література:

1. Автушевич Т. Київський період творчості Феофана Прокоповича і барокко. // Українське літературне барокко... - С.178-192.
2. Білецький О. Поетика драми. // Теорія драми в історичному розвитку. - К., 1950. - С.45-46.
3. Благой Д. Феофан Прокопович. // Благой Д. История русской литературы XVIII ст. - М., 1955. - С.68-76.
4. Возняк М. Історія... - Т.2. - С.200-222, 230-241.
5. Грицай М. Українська драматургія XVII – XVIII ст. ... - С.11-94, 70-76, 119-154.
6. Грицай М. Українська література XVII-XVIII ст. і фольклор. - К., 1969. - С.46-75.
7. Гудзій М. Українські інтермедії XVII–XVIII ст. // Українські інтермедії XVII-XVIII ст. - К., 1960. - С.5-30.
8. Гудзій М. Феофан Прокопович. // Матеріали... - Т.1. - С.579-584.
9. Єфремов С. Історія... - С.113-184.
10. Махновець Л. Давній український гумор і сатира. - К., 1959. - С.6-19.
11. Довгалевський М. Поетика. Сад поетичний. - К., 1973.
12. Мишанич О. Українська література XVIII ст. // Українська література XVIII ст. - К., 1983. - С.16-21.
13. Ничик В. Феофан Прокопович. - М., 1977.
14. Орлов П. Феофан Прокопович. // Орлов П. История русской литературы XVIII ст. - М., 1991. - С.19-24.
15. Прокопович Ф. Сочинения. - М., 1961.
16. Софронова Л. Київський театр і проблеми українського бароко. // Українське літературне бароко. - К., 1987. - С.109-181.

17. Сулима М. Українська історична драма XVIII ст. // Актуальні проблеми сучасної філології. - Т.2. - Рівне, 1995. - С.3-25.
18. Франко І. Історія української літератури... // Франко І. Збір творів... - Т.40. - С.335-347.
19. Шевчук В. Його живив бентежний дух. Слово про Феофана Прокоповича. // Шевчук В. Дорога... - С.172-183.

Контрольні питання:

1. Новаторство Феофана Прокоповича як творця історичної драми.
2. Феофан Прокопович як теоретик-реформатор.
3. Проблематика драми Феофана Прокоповича "Владимир".
4. Основні принципи побудови системи образів у драмі Феофана Прокоповича "Владимир".
5. Панегіричний елемент у драмі Феофана Прокоповича "Владимир".
6. У якій українській історичній драмі вперше дійовою особою постає український народ?
7. Образ України у драмі "Милость Божа".
8. Сюжети та образи інтермедій до драм Георгія Кониського та Митрофана Довгалецького.
9. Проблематика "Розмови Великої Росії з Малоросією" Семена Дівоновича.

Тема 12: Літературна творчість "мандрівних дяків". Сатира XVIII ст.

(для самостійного опрацювання)

П л а н :

1. Творчість мандрівних дяків (миркачів, пиворізів):
 - а) причини появи;
 - б) зв'язок із творчістю західноєвропейських вагантів;
 - в) історія вивчення творчості мандрівних дяків.
2. Тематика творчості мандрівних дяків:
 - а) тема шкільної науки і методики викладання;

б) вакхічна тема;

в) вірші-трагедії на релігійні відправи, Святі книги, різдвяні та великодні сюжети.

3. Сатира XVIII ст. як жанр:

а) соціально-політичні обставини формування жанру;

б) сатирично-гумористичні віршові оповідання ("Отець Негребецький", "Пекельний Марко", "Про Кирика і жадного попа");

в) соціально-політична сатира ("Сатирична коляда", "Плач київських монахів", "Доказательства Хама Данилея Кукси потомственні").

4. Творчість Івана Некрашевича (1742-1796).

Тексти:

Твори мандрівних дяків. // Українська література XVIII ст. - К., 1983. - С.126-192, 572-583.

Сатиричні твори. // Там само. - С.185-229.

Література:

1. Возняк М. Історія... – Т.2. - С.19-29, 257-287.

2. Грицай М. Давня українська поезія. - К., 1972. - С.81-117.

3. Грицай М. Українська література XVI-XVIII ст. і фольклор. - К., 1969. - С.93-109.

4. Давній український гумор і сатира. / Упорядник, вступ. ст. і прим. Л.Махновця. - К., 1959.

5. Єфименко П. Зразки викривальної літератури в Малоросії. // Матеріали... - Т.1. - С.540-543.

6. Єфремов С. Історія... - С.198-205.

7. Махновець Л. Сатиричні вірші. // Історія української літератури: У 8-ми томах. - К., 1967. - Т.2. - С.62-70.

8. Мишанич О. Українська література II половини XVIII ст. і усна народна творчість. - К., 1980. - С.158-259.

9. Мишанич О. Українська література XVIII ст. // Українська література XVIII ст. - К., 1983. - С.14-16.

10. Пехник Г. Школярські вірші XVII–XVIII ст. як явище українського бароко. // Медієвістика: Збірник праць. – Вип.1. - Одеса, 1998. – С.98–104.

11. Шевчук В. Три листки за вікном: Роман - триптих. - К., 1986. - С.15-135.

Контрольні питання:

1. Що таке бурлеск і травестія? Наведіть приклади.
2. На які свята "пиворізи" проголошували свої орації та травестії?
3. У чому виявлялося громадянське значення сатиричних творів мандрівних дяків?
4. Фольклорна основа віршового оповідання "Пекельний Марко".
5. Народне ставлення до представників духовенства у сатирі "Отець Негребецький".
6. "Плач київських монахів" як сатира на чорне духовенство.
7. Суспільні процеси XVIII ст. і їх відображення у сатиричних творах цього періоду.
8. Ілля Турчиновський як історична постать і герой роману Валерія Шевчука "Три листки за вікном".
9. Діалоги Івана Некрашевича "Сповідь" та "Замисл на попа" як спроба відтворити особливості співжиття простого селянства і представників православної церкви.

Тема 13: Життя і творчість Григорія Сковороди (1722-1794)

П л а н :

1. Віхи життєвого шляху Григорія Сковороди.
2. Історія вивчення і дослідження літературної та філософської спадщини письменника.
3. Філософські та суспільно-політичні погляди Григорія Сковороди.
4. Особливості літературної постаті.
5. Лірика Григорія Сковороди. Збірка "Сад божественних пісень".
6. Розвиток жанру байки у збірці "Байки Харківські".

7. Проза Григорія Сковороди. Притчі "Вдячний Еродій" та "Убогий Жайворонок".

8. Роль і значення творчості Григорія Сковороди у розвитку української літератури.

Тексти:

Г. Сковорода. De libertate. Збірка "Сад божественних пісень". Збірка "Байки Харківські". Наркісс. Вдячний Еродій. Убогий Жайворонок. // Сковорода Г. Твори: В 2-х томах. - К., 1994.

Література:

1. Багалій Д. Український мандрівний філософ Г.С.Сковорода. - К., 1992.
2. Барабаш Ю. "Знаю человека...": Григорий Сковорода: Поэзия. Философия. Жизнь. -М., 1989.
3. Білецький О. Г.С. Сковорода. // Білецький О. Збір. праць... - Т.1. - С.357-370.
4. Возняк М. Історія... – Т.2. - С.76-92.
5. Грицай М. Давня українська поезія. - К., 1972. - С.49-52.
6. Драч І. Григорій Сковорода: Біографічна повість. - К., 1984.
7. Іваньо І. Філософія і стиль мислення Григорія Сковороди. - К., 1983.
8. Ерн В. Життя і особа Григорія Сковороди. // Березіль. - 1992. - №11-12. - С.150-175.
9. Єфремов С. Історія... - С.215-222.
10. Кречотень В. Байки в українській літературі XVII-XVIII ст. // Байки в українській літературі XVII-XVIII ст. - К., 1963. - С.55-75.
11. Мишанич О. Григорій Сковорода і усна народна творчість. - К., 1976.
12. Мишанич О. Григорій Сковорода. // Сковорода Г. Твори: В 2-х томах. - К., 1994. - Т.1. - С.9-35.
13. Поліщук Ф. Григорій Сковорода: Життя і творчість. - К., 1978.
14. Попов П. Григорій Сковорода. - К., 1969.
15. Сковорода Г. Твори: В 2-х томах. - К., 1972.
16. Чижевський Д. Григорій Сковорода. // Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. - К., 1992. - С.43-79.
17. Чижевський Д. Історія... - С.295-296.

18. Шевчук В. Григорій Сковорода - людина, мислитель, митець.
// Шевчук В. Дорога... - С.209-219.

Контрольні питання:

1. Прокоментуйте слова І.Франка про Григорія Сковороду:
"Доля поставила його на межі двох великих епох".
2. У чому виявляються особливості Сковороди-письменника?
3. Жанрове багатство творчості Григорія Сковороди.
4. Вчення Григорія Сковороди про три світи і дві натури.
5. Як трактує Сковорода поняття "сродна" праця?
6. Біблія у світогляді і творчості Григорія Сковороди.
7. Назвати основні мотиви лірики Григорія Сковороди.
8. Новаторство Сковороди-поета.
9. Пояснити назву поетичної збірки Григорія Сковороди "Сад божественних пісень".
10. Пейзажна лірика Григорія Сковороди.
11. Панегіричні вірші збірки "Сад божественних пісень", традиції і новаторство у розробці жанру.
12. Фольклорна основа поезії Григорія Сковороди.
13. Особливості жанрової природи байок Григорія Сковороди.
14. Джерела сюжетів байок Сковороди.
15. Погляди Григорія Сковороди на жанр байки.
16. Визначити тематичні групи байок Сковороди.
17. Охарактеризувати байки Григорія Сковороди про "справжню цінність людини".
18. Зробити літературний аналіз байок "Бджола і Шершень", "Олениця і Кабан", "Голова і Тулуб".

ПЛАНИ

ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1: Києворуське літописання. Повість врем'яних літ

П л а н :

1. Поняття про літописи як один із жанрів оригінальної літератури Київської Русі. Виникнення літописання на Русі: час, причини, шляхи розвитку.

2. Основні ідеї “Повісті врем'яних літ” та їх реалізація у композиції літопису.

3. Образ ідеального князя у “Повісті врем'яних літ”.

4. Оповідання про осліплення Василька Тербовльського як заперечення насильства і засудження недалекоглядної політики руських князів.

Завдання:

Визначити фольклорні риси одного з оповідань вступної чи першої частини “Повісті врем'яних літ” (письмово).

Тексти:

Повість врем'яних літ.

Л і т е р а т у р а :

1. Брайчевський М. Легенда про Кия. // Київ. – 1992. - № 2. – С.132–155.
2. Возняк М. Історія... - Т.І. – С.186–215.
3. Еремін І. Лекції... - С.38–64.
4. Кузьмін А. Начальные этапы древнерусского летописания. – М., 1977.
5. Літопис Руський за Іпатським списком. / Переклад А.Махновця. – К., 1989.
6. Лихачев Д. Человек в литературе Древней Руси. – М., 1970.

7. Лихачев Д. Русские летописи и их культурно-историческое значение. // Древнерусская литература в исследованиях: Хрестоматия... - М., 1986. – С.162–190.
8. Повість минулих літ. / Переказ В. Близнаця. – К., 1989.
9. Рыбаков Б. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. – М., 1963.
10. Шахматов О. Літописи. // Матеріали ...– Т.І. – К., 1959. – С.87-96.
11. Шевчук В. Збережено на віки. // Шевчук В. Дорога в тисячу років. – К., 1990. – С.16-24.

Тема 2: "Слово про Ігорів похід" **як пам'ятка оригінальної літератури XII ст.**

П л а н :

1. "Слово про Ігорів похід" і літописні пам'ятки про похід Ігоря.
2. Ідеї "Слова...". Сюжет і композиція твору як засіб розкриття ідеї.
3. Образна система "Слова...", засоби творення образів:
 - а) Руської землі;
 - б) образів князів.
4. "Слово..." та усна народна творчість:
 - а) тричленність композиції "Слова...";
 - б) особливості зображення природи;
 - в) фольклорні засоби творення образів – персонажів;
 - г) фольклорні зображальні засоби, використані у творі.

Завдання:

Знайти і виписати з тексту "Слова..." постійні епітети, гіперболи, метафори та паралелізми і розкрити їх художнє значення.

Пояснити роль пейзажів у творі, довести, що природа є однією з найважливіших дійових осіб твору (письмово).

Вивчити напам'ять "Плач Ярославни".

Тексти:

Слово про Ігорів похід.
Літописне оповідання про похід Ігоря.
Тарас Шевченко “Плач Ярославни”.
Іван Франко “Слово про похід Ігоря”.
Панас Мирний “Дума про військо Ігореве”.

Література:

1. Адрианова – Перетц В. Древнерусская литература и фольклор. – Л., 1974. – С.99–119.
2. Білецький О. “Слово о полку Ігоревім”. // Білецький О. Зібрання праць... - С.194–216.
3. Булахов М. “Слово о полку Игореве” в литературе, искусстве, науке: Краткий энциклопедический словарь. – Минск, 1989.
4. Возняк М. Історія... - Т.І. – С.227–249.
5. Задонщина. / Под ред. и с предисл. А.А.Зими́на. – Тула, 1980.
6. Еремін І. Лекції... - С.99-132, 235-281.
7. Лихачев Д. “Слово о полку Игореве” и культура его времени. – Л., 1978.
8. Літописні оповідання про похід князя Ігоря. - К., 1988.
9. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: Ескіз української міфології. – К., 1992.
10. Ржига В. Композиція “Слова...”. // Древнерусская литература... - М., 1986. – С.205-222.
11. Робинсон А. “Слово...” и героический эпос средневековья. // Вестник АН СССР. – 1976. - № 4.
12. Рыбаков Б. Петр Бориславич: Поиск автора «Слова...». – М., 1991.
13. Шевчук Василь. Заради грана істини: До 800-річчя “Слова...”. // Радян. літературознавство. – 1985. - № 7. - С.35-37.
14. Шевчук Василь. Сонячний геній: Штрихи до портрету автора “Слова...”. // Дніпро. – 1985. - № 6. – С.114-117.

Тема 3: Байки Григорія Сковороди

П л а н :

1. Історія створення збірки “Байки Харківські”.
2. Погляди Григорія Сковороди на жанр байки (“Лист – посвята П.Ф.Панкову”).
3. Ідейно-тематичні групи байок Григорія Сковороди.
4. Ідея “сродної праці” у байках Григорія Сковороди.
5. Майстерність Григорія Сковороди – байкаря.

Завдання:

Пояснити причини зацікавленості Григорія Сковороди жанром байки (письмово).

Визначити особливості композиції байок Григорія Сковороди (письмово).

Тексти:

Байки Харківські.

Література:

1. Сковорода Г. Байки Харківські. – Харків, 1972.
2. Білецький О. Г.С.Сковорода. // Білецький О. Зібрання праць... - Т.І. – С.357–370.
3. Кречотень В. Байки в українській літературі XVII–XVIII ст. // Байки в українській літературі XVII–XVIII ст. – К., 1963. – С.3–70.
4. Мишанич О. Григорій Сковорода і усна народна творчість. – К., 1976. – С.110-114.
5. Поліщук Ф. Григорій Сковорода. – К., 1978. – С.91–221.
6. Попов П. Григорій Сковорода. – К., 1969. – С.94–113.

Література до курсу

1. Антологія української поезії: В 6 т. – Т.1. – К., 1984.
2. Аполлонова лютюна: Київські поети XVII – XVIII ст. – К., 1982.
3. Барвінський О. Огляд історії україно-руської літератури до кінця 18 ст. - Львів, 1901.
4. Білецький О. Хрестоматія давньої української літератури: До кінця XVIII ст. – К., 1967.
5. Возняк М. Історія української літератури: В 2-х кн. - Львів, 1992-1993.
6. Волинський П., Пільгук І., Поліщук Ф. Історія української літератури: Давня література. - К., 1969.
7. Грабович Г. Нариси до історії української літератури. – К., 1998.
8. Грицай М., Микитась К., Шолом Ф. Давня українська література. - К., 1989.
9. Грушевський М. Історія української літератури. - Т.1-6. - К., 1993-1996.
10. Гудзий Н. История древнерусской литературы. - М., 1965.
11. Давній український гумор і сатира. / Упоряд., вступ. ст., приміт. Л.Махновця. – К., 1959.
12. Давня українська література: Хрестоматія. / Під ред. М.Сулими. - К., 1992.
13. Древнерусская литература в исследованиях: Хрестоматія. - М., 1986.
14. Європейське Відродження та українська література XIV-XVIII ст.: Збірник праць. - К., 1993.
15. Єфремов С. Історія українського письменства. - К., 1995. - С.63-275.
16. Історія української літератури: У 2 т. – Т.1. – К., 1987.

17. Історія української літератури: У 8 т. – Т.1,2. - К., 1967.
18. Келтуяла В. Курс истории русской литературы. - Ч.1. - 1906.
19. Кусков В. История древнерусской литературы. - М., 1989.
20. Литература Древней Руси: Биобиблиографический словарь. – М., 1996.
21. Литература и культура Древней Руси: Словарь-справочник. - М., 1994.
22. Лихачев Д. Поэтика древнерусской литературы. - Л., 1971.
23. Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI-XVIII ст.: Збірник праць. - К., 1982.
24. Літературознавчий словник-довідник. – К., 1997.
25. Максимович М. Собрание сочинений. - Т.2. - 1880.
26. Марсове поле. Книжка перша: Героїчна поезія на Україні X- першої половини XVII ст. – К., 1988.
27. Марсове поле. Книжка друга: Героїчна поезія на Україні. Друга половина XVII – початку XIX ст. – К., 1989.
28. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. – К., 1994.
29. Нудьга Г. На літературних шляхах. – К., 1990.
30. Огієнко І. Українська культура. – К., 1991.
31. Огієнко І. Історія українського друкарства. – К., 1994.
32. Пісні Купідона: Любовна лірика на Україні XVI – початку XIX ст. – К., 1984.
33. Полек В. Історія української літератури X-XVII ст. - К., 1994.
34. Поліщук Ф. Український фольклор. Давня українська література: Практичні заняття. – К., 1991.
35. Словарь книжников и книжности Древней Руси. - В.1, 2. - М., 1987.
36. Соболев В. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури в школі. - К., 1995.

37. Степанишин Б. Давня українська література в школі. – К., 2000.
38. Українська література в загальнослов'янському і світовому контексті: У 5 т. – Т.1. – К., 1987.
39. Українська література XVII ст. - К., 1987.
40. Українська література XVIII ст. - К., 1983.
41. Українська література XVI-XVIII ст. та інші слов'янські літератури: Збірник праць. - К., 1984.
42. Українська література XIV-XVI ст. - К., 1988.
43. Українська література XI-XVIII ст.: Хрестоматія з коментарями. – Чернівці, 1997.
44. Українська літературна енциклопедія: У 5 т. – Т.1-3. – К., 1988-1995.
45. Українська поезія кінця XVI – початку XVII ст. – К., 1978.
46. Українська поезія XVI ст. – К., 1987.
47. Українська поезія XVII ст. (перша половина). – К., 1988.
48. Українська поезія. Середина XVII ст. – К., 1992.
49. Українські інтермедії XVII – XVIII ст. – К., 1960.
50. Федорова М., Сумникова Т. Хрестоматія древнерусской литературы.- М., 1986.
51. Хижняк З. Києво-Могилянська академія. – К., 1981.
52. Хрестоматія з давньої української літератури. / Під ред. О.І.Білецького. - К., 1965.
53. Чижевський Д. Історія української літератури. - Тернопіль, 1994.
54. Шевчук В. Дорога в тисячу років. – К., 1990.
55. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XIII – XVIII ст. – Кіровоград, 1993.

ЕКЗАМЕН

з курсу “Давня українська література”

Екзамен – це одна з важливих частин навчального процесу. Він являє собою основну форму звітності про результати вивчення окремої дисципліни і ставить за мету перевірку знань студентів у галузі теорії, навиків її набуття, уміння самостійно вивчати найбільш складні розділи курсу.

Екзамен дозволяє закріпити ті знання, які студенти набули протягом семестру у наслідок відвідування лекцій, практичних занять, опрацювання науково-методичної літератури та вивчення художніх текстів.

Екзамен з курсу “Давня українська література” проводиться у письмовій або усній формі за екзаменаційними картками, складеними на основі запропонованої нижче екзаменаційної програми.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНА ПРОГРАМА

1. Виникнення і шляхи розвитку давньої української літератури.
2. Загальна характеристика періодів історії розвитку давньої української літератури.
3. Вплив освіти і книгодрукування на розвиток давньої української літератури.
4. Гуманістичний пафос творів давньої української літератури.
5. Культурна програма Ярослава Мудрого і її вплив на розвиток оригінальної літератури Київської Русі.
6. Перекладна література Київської Русі: час і причини появи. Перший південнослов'янський вплив.
7. Жанрова система перекладної літератури киеворуського періоду.

8. Біблійні книги Старого та Нового заповітів, форми перекладу та функціонування в українській літературі. Найвідоміші переклади біблійних книг.

9. Перекладна агіографічна література. Збірники житійних текстів. Засоби творення образу святого.

10. Перекладна апокрифічна література. Тематичні групи апокрифів.

11. Виникнення руського літописання: час і причини.

12. “Повість врем'яних літ”: історія створення, редакції, композиція.

13. Реалізація ідеї незалежності Руської землі у літописанні XII–XIII ст.

14. Образ ідеального князя у творах києворуського періоду.

15. Оригінальна житійна література. Княжі житія. Образ князя – мученика.

16. Києво-Печерський патерик: історія створення, ідейна спрямованість пам'ятки.

17. “Повчання дітям” Володимира Мономаха: час і причини написання, композиція. Образ ідеального князя.

18. Ораторська література Київської Русі. Творчість митрополита Іларіона, Кирила Туровського, Феодосія Печерського.

19. “Слово про Закон і Благодать” Іларіона як зразок ораторської прози XII ст., політичний зміст та історико-літературне значення твору.

20. Поняття про паломницьку літературу. Загальний зміст та головна ідея “Ходіння” Даниїла.

21. Історія відкриття і видання “Слова про Ігорів похід”, проблеми автентичності, датування та авторства. Художні переклади і переспіви “Слова...”.

22. Відображення історії та сучасності у “Слові про Ігорів похід”.

23. Ідейний зміст “Слова про Ігорів похід”, реалізація ідеї у композиції твору.

24. Система образів “Слова про Ігорів похід”. Образ Руської землі.

25. Історичні умови розвитку та особливості літературного процесу XIV - першої половини XVI ст.

26. Культурно-освітній рух в Україні у другій половині XVI – першій половині XVII ст.

27. Латиномовна українська поезія XV–XVI ст. Її патріотичний характер.
28. Полемічна література: час і причини виникнення. Шляхи розвитку.
29. “Послання до єпископів” Івана Вишенського: причини написання, ідейно-тематичний зміст, особливості композиції та творення образів.
30. Поняття про українську геральдичну поезію.
31. “Вірші на жалосний погреб... Петра Сагайдачного” Касіяна Саковича: ідейно-тематичний зміст, жанрова природа, стильові особливості. Образ українського козацтва у творі.
32. Історична поезія XVII ст.: теми, образи, зв'язок з фольклором.
33. Українське панегіричне віршування XVII–XVIII ст. Образ Петра Могили у панегіриках на його честь.
34. Вірші Климентія Зіновїва: історія відкриття і вивчення, тематично-ідейний зміст.
35. Іван Величковський як представник українського барокового віршування.
36. Шкільна драма, її походження, система жанрів, зв'язок із західноєвропейським театром.
37. Інтермедія як форма драматичної творчості. Інтермедії до драми Якуба Гаватовича.
38. Вертепна драма: походження, зв'язок з євангельським текстом, мотиви, композиція, образна система.
39. Драма Феофана Прокоповича “Владимир”: її новаторський характер, жанр і композиція, образ князя Володимира.
40. Драма “Милость Божія”: основна ідея, композиція та образна система.
41. Діалог Семена Дівовича “Розмова Великої Росії з Малоросією”: проблематика, історіософія, особливості жанрової природи.
42. Козацькі літописи: час і мета написання, ідейно-тематичний зміст, особливості авторського бачення національної історії, образ Богдана Хмельницького.
43. “Синопис”: його зміст і значення для розвитку освіти, науки, культури.
44. Літературна творчість мандрівних дяків.

45. Філософські та суспільно-політичні погляди Григорія Сковороди.

46. Збірка Григорія Сковороди “Сад божественних пісень”: основні мотиви та образи. Особливості версифікаційної практики Григорія Сковороди.

47. Збірка Григорія Сковороди “Байки Харківські”: обставини написання, погляди автора на жанр байки, тематичний зміст байок, особливості композиції; художній аналіз байки “Бджола і Шершень”.

48. Ідея “сродної праці” у байках Григорія Сковороди.

КОНТРОЛЬНА РОБОТА З КУРСУ “Давня українська література”

Контрольна робота з давньої української літератури передбачає самостійне поглиблене вивчення студентом одного з питань, передбачених програмою. Вона виконується на стандартних аркушах (А 4), обсягом 8-10 сторінок. У кінці потрібно подати список літератури, яка була опрацьована при підготовці контрольної роботи.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Ознаки стилю монументального історизму у творах оригінальної киеворуської літератури.
2. Об'єднувальні (“ансамблеві” (Д.Лихачов)) жанри у традиції давньої української літератури.
3. Особливості жанрової системи давньоруської літератури.
4. Візантійський вплив на давньоруську літературу: причини і наслідки.
5. Перший південнослов'янський вплив на давньоруську літературу: причини і наслідки.
6. Перекладні збірники (“Пчоли”, “Ізмарагди”, “Златоструї”) та їх значення для формування національної літературної традиції.
7. Збірники природничо-наукового змісту (“Фізіолог”, “Шестоднев”, “Християнська топографія” Козьми Індикоплава).
8. Перекладна історична література Київської Русі: зміст, походження, види збірників (палей, хроніки, хронографи).
9. Герой перекладної світської повісті: характер, засоби творення.
10. Богумильство як середньовічне філософське вчення. Його вплив на формування апокрифічних творів.
11. Перекладна апокрифічна література. Тематичні групи апокрифів.

12. Апокрифічні євангелія Якова, Хоми, Никодима.
13. Художні особливості агіографічної прози.
14. Житійна література як зразок учительної прози. Види агіографічних збірників.
15. Патерикова новела і власне житіє: спільні риси та відмінності.
16. Православні монастирі Київської Русі і формування літописного жанру.
17. Загальні відомості про Русь, що містяться у "Повісті врем'яних літ".
18. Загальна характеристика оповідання про осліплення Василя Тербовльського.
19. Агіографічний елемент у "Повісті врем'яних літ".
20. Особливості творення образів-персонажів у "Повісті врем'яних літ".
21. Оповідання фольклорного походження у "Повісті врем'яних літ".
22. Ідея незалежності Руської землі у літописанні XII–XIII ст.
23. Образ ідеального князя у літературі києворуського періоду.
24. Дидактичне красномовство Київської Русі. Повчання Феодосія Печерського.
25. Біблійні образи у "Слові про Закон і Благодать" митрополита Іларіона.
26. Композиція і особливості стилю "Слова про Закон і Благодать" митрополита Іларіона.
27. Політичний зміст та історико-літературне значення "Слова про Закон і Благодать" митрополита Іларіона.
28. "Слова" Кирила Туровського як зразок урочистого красномовства.
29. Особливості формування і функціонування жанру паломницької літератури.
30. Загальний зміст та головна ідея "Ходіння" Даниїла.
31. Історія створення Києво-Печерського патерика.
32. Засоби творення образів – персонажів у Києво-Печерському патерикові.
33. Оригінальна житійна література. Княжі житія. Образ князя-мученика.

34. "Слово про Ігорів похід" і середньовічна західноєвропейська література.
35. Феодальна символіка у "Слові про Ігорів похід".
36. Проблема аутентичності "Слова про Ігорів похід" та її вирішення літературознавчою наукою.
37. Жанрова природа "Слова про Ігорів похід".
38. "Слово про Ігорів похід" та усна народна поетична творчість.
39. Історичний фон у "Слові про Ігорів похід".
40. Персоніфікація як засіб творення образу Руської землі у "Слові про Ігорів похід".
41. Творчість Григорія Цамблака.
42. Особливості розвитку та функціонування національного письменства другої половини XIV – першої половини XVI ст.
43. Західноруські літописи як визначна пам'ятка літератури XV–XVI ст.
44. Образ України у поеми Себастьяна Кленовича "Роксоланія".
45. Полінгвістичність українського літературного процесу XV–XVII ст.
46. Польськомовна українська поезія.
47. Ренесансний характер поеми Симона Пекаліда "Острозька війна".
48. Києво-Могилянська академія як центр освіти, науки і літератури в Україні.
49. Роль православних братств у розвитку українського письменства XVII ст.
50. Полемічна література кінця XVI – початку XVII ст. як зразок публіцистичного письменства.
51. Сильові особливості полемічної літератури кінця XVI – початку XVII ст.
52. Історія унії та її відображення у творах українських письменників – полемістів.
53. Образи Ватикану та римського папи у творах українських письменників – полемістів.
54. Образ Матері – Церкви у трактаті Мелетія Смотрицького "Тренос".
55. Особливості жанрової природи "Послання до єпископів" Івана Вишенського.
56. Зміст і форма творів Івана Вишенського.

57. Іван Франко як дослідник творчості Івана Вишенського.
58. Іван Франко як дослідник давньої української літератури.
59. Проповідницька проза XVII ст.
60. Лазар Баранович як письменник-проповідник.
61. Теорія ораторського мистецтва у творах Іоанікія Галятовського.
62. Мотиви і образи української поезії XVII ст.
63. Тема “venitas” у творах українських поетів XVII ст.
64. Українська геральдична поезія XVII–XVIII ст.
65. Духовна поезія XVII ст. Творчість Кирила Транквіліона – Ставровецького.
66. Мотиви і образи української любовної лірики XVII–XVIII ст.
67. Поетична творчість Лазаря Барановича.
68. Історична поезія XVII ст.
69. Визвольна війна 1648–1654 років у поезії XVII ст.
70. Образ українського козацтва у “Віршах на жалосний погреб ... Петра Сагайдачного” Касіяна Саковича.
71. Образ Петра Могили у панегіриках на його честь.
72. Збірка “Млеко від вівці...” Івана Величковського як поетика курйозного віршування.
73. Бароковий характер української курйозної поезії XVII–XVIII ст.
74. “Жіноча” тема у творчості Климентія Зіновіїва.
75. Збірка Климентія Зіновіїва “Вірші. Приповістки посполиті” як віршова енциклопедія ремесел.
76. Образ українського народу у поетичних творах Климентія Зіновіїва.
77. Жанрова система української шкільної драми.
78. Українська шкільна драма як барокове явище.
79. Драма “Олексій, Людина Божа”: джерела, зв'язок із тогочасними суспільно-політичними подіями, панегіричний елемент у п'єсі.
80. Природа комічного в українських інтермедіях.
81. Образна система українських інтермедій.
82. Вертепна драма як унікальне явище козацького бароко.
83. Український вертеп і світова театральна лялькова традиція.
84. Біблійна основа вертепної драми.
85. Образна система вертепної драми.
86. Образ козака-запорожця у вертепній драмі.

87. Етнографізм української вертепної драми.
88. Козацьке літописання як “легенда про Хмельниччину” (І.Франко).
89. Образ Богдана Хмельницького у козацьких літописах.
90. Зміст і форма літопису Самійла Величка.
91. Образ автора у літописі Самовидця.
92. Поетична творчість Івана Некрашевича.
93. Феофан Прокопович як драматург – новатор.
94. Біблія у творчості Григорія Сковороди.
95. Особливості версифікаційної практики Григорія Сковороди.
96. Мотиви та образи збірки Григорія Сковороди “Сад божественних пісень”.
97. Жанр байки у творчості Григорія Сковороди.
98. Творчість Григорія Сковороди і усна народна поетична творчість.
99. Пейзажна лірика Григорія Сковороди.
100. Філософська проза Григорія Сковороди.

1.

СЛОВНИК

термінів та понять

Автентичність (від грец. – достовірно, на підставі безпосередніх даних) – оригінальність, вірогідність, точність тексту.

Агіографічна (від грец. *hagios* – *святий, благочестивий* і *grapho* – *пишу*) або **житійна література** – жанр християнської історично-біографічної літератури, у якій описувалося життя святих і аскетів-подвижників. Повчальна література, мета якої полягала у створенні позитивного ідеалу християнина. Життєписи святих включали до свого складу коротку передмову укладача, основну біографічну частину і коротку похвалу. Біографічна частина починається відомостями про походження героя, його благочестиве дитинство, про аскетичні подвиги і благочестиву смерть. Ієрархічна типологія А.л. визначається типом героїв: мученики, сповідники, святителі, преподобні, столпники. Відповідно розрізняються види житій – мученицькі, сповідницькі, святительські, преподобницькі. На Русі А.л. почала розповсюджуватися з прийняттям християнства.

Акафисник – збірка акафистів – похвальних пісень на честь Ісуса Христа, Богородиці чи святого, яку виконують поза богослужінням добового кола.

Акростих, акровірш (грец. *akrostichon*, від *akros* – *вищий, зовнішній, крайній рядок*) – вірш, написаний так, що початкові літери рядків, прочитані згори вниз, утворюють слово чи словосполучення. Найчастіше – це ім'я чи прізвище автора або людини, якій вірш присвячено.

Ампліфікація (від лат. *amplificatio* – *збільшення, прикрашування, розширення*) – стилістичний прийом, який полягає у нагромуванні однакових тропів (епітетів, метафор), однотипних ви-

разів чи синтаксичних структур, - для підсилення емоційного впливу поетичної мови.

Анонімність (імперсональність) літературної пам'ятки – відсутність вказівки на ім'я автора.

Апокрифи (від грец. apokryphos – *прихований, таємний*) – перекладні оповідання легендарного характеру про осіб і події біблійної історії, які не визнавалися церквою, пізніше заборонені і переслідуються нею. Мали значні ідейні розходження з Біблією. Первісною основою А. були легенди іудеїв, які не увійшли до канонічних текстів. Відображали єретичні уявлення про сучасний і майбутній світ. На Русі з'явилися у XI ст. Тематично поділяються на старозавітні, новозавітні та есхатологічні. Хоча А. часто називаються “пророцтвами”, “євангеліями”, “одкровеннями”, вони за своєю поетикою досить відмінні від Біблійних книг і ближчі до легендарних переказів.

Апостол – збірник, який вміщував Діяння та Послання апостолів. Належить до числа богослужбних книг.

Апракосні євангелія – одна з форм перекладу євангельського тексту, різновид літургійно-учительних збірників, у яких фрагменти тексту розміщено у порядку церковних служб за календарним принципом для церковно-службних потреб.

“Богогласник” - антологія духовних поезій, видана у 1790-91 рр. у Почаївській Лаврі.

Богослужбна, богослужбова, літургійна – література, яку використовували під час богослужіння. Розрізняли: **священно-богослужбову** (книги Святого Письма, призначені для читання під час богослужіння – Євангеліє, Апостол, Псалтир, Паремійник) та **церковно-богослужбову** (книги, що містять тексти богослужінь, а також коментарі щодо їх проведення).

Богумильна єресь – філософсько-релігійне вчення, розповсюджене у Болгарії у X-XI ст., яке заперечувало безсмертність людської душі і стверджувало дуалістичне походження світу і людини, за яким вони творилися рівновеликими силами - божествен-

ною і диявольською. Прихильники Б.є. обстоювали необхідність протистояння злій, матеріальній стихії світу. На їх думку, це можна було зробити шляхом внутрішнього самовдосконалення і аскетичного способу життя. Вплив Б.є виявився у тематично-ідейному змісті численних апокрифів.

Вертеп (ст.- сл. – *печера, у якій народився Ісус Христос*), **вертепна драма** – популярний в Україні пересувний ляльковий театр, який виник у другій половині XVII ст. Дія вертепної драми відбувалася у двоповерховій “скриньці”, відкритій з одного боку для глядачів. На верхньому ярусі розігрувалися сюжети релігійного характеру, пов'язані із різдвяною євангельською легендою, на нижньому – побутові інтермедії, героями яких були Дід і Баба, Циган, Жид, Москаль, Лях, Запорожець тощо.

Волховець – вид гадальної книги, у якій йшлося про всілякі прикмети. Розподілявся на частини: “Вороноград” – прикмети і гадання за криками ворон, “Куроклик” – за криком півнів, “Сносудець” – сонник, “Путник” – прикмети про добрі і злі зустрічі тощо.

Геральдична поезія – різновид етикетної поезії, вірші на герби. Активно функціонувала у XVII – першій половині XVIII ст. Сприймалася як “зрима метафора” – сукупність слова і зображення. Тричленна композиція була визначальною ознакою Г.п., вона передбачала заголовок, у якому називався володар герба, малюнок, на якому зображались герби аристократичних родів, конкретних представників цих родів, міст чи установ, а також епіграму, що коментувала герб, даючи панегіричну характеристику його носію. Зразки Г.п. були переважно анонімними.

Давня українська література – це література, що за структурою належала до типу літератур середньовічних, охоплює літературні явища, які з'явилися в Україні у XI–XVIII ст.

Декламація (лат. *declamatio* – *вправа у красномовстві*) – віршований твір кінця XVI - початку XVII ст., що передував розвиткові шкільної драми. Призначалися для виконання у школах під час

великодніх і різдвяних свят або з нагоди важливих історичних подій. В Д. розроблялися теми педагогічного та побутового змісту. Найранішими відомими Д. є “Просфонима” (1581), “Вірші на жалосний погреб зацного лицаря Петра Конашевича Сагайдачного” Касіяна Саковича (1622).

Діалоги – твори, що передували шкільній драмі. У Д. розроблялися традиційні біблійні сюжети Різдва і Воскресіння Христа, побутові та історичні теми. Зразками Д. є “Вірші з трагедії Христос пасхон Григорія Богослова” Андрія Скульського (1630), “Розмишленіє о муці Христа Спасителя нашого...” Іоанікія Волковича (1631) та ін.

Діаріуш (лат. *diario* – *щоденний*) – записи, зроблені однією особою про події власного чи загальнонародного життя. Характерними рисами цих записів є їх хронологічність, а також суб’єктивність оповіді.

Другий південнослов’янський вплив – культурний вплив Сербії, Болгарії та Македонії на філософію, писемність та образотворче мистецтво східних слов’ян у кінці XIV-XV ст. У літературних творах культивується емоційно-експресивний стиль (“плетеніє словес”), який виявляється у насиченні тексту окличними реченнями, риторичними запитаннями, внутрішніми монологами, неологізмами, нагоромадженням синонімів, епітетів, порівнянь тощо. Емоційно-експресивний стиль виявився переважно у церковній літературі – житіях, похвальних словах, проповідях.

Духовні вірші – віршована релігійна лірика, що створювалася з кінця XVI ст. представниками духівництва, учнями та викладачами духовних шкіл, мандрівними дяками. Основою Д. в. були мотиви, запозичені із Святого Письма, апокрифів, житійних творів. Визначали чотири тематичні групи Д.в.: на честь Ісуса Христа, на честь Богородиці (богородичні або маріїнські вірші), на честь святих та вірші про марність чи швидкоплинність людського життя.

Елітарна література (фр. elite – *краще, добірне, вибране*) – літературна творчість, розрахована на витончене естетичне сприйняття.

Епіграма (від грец. epigramma – *напис*) – короткий, часто на 2 - 4 - рядки вірш, присвячений якійсь особі чи події.

Есхатологічні (грец. eschatos – *останній, кінцевий*) **апокрифи** – не визнані офіційною церквою твори, написані під впливом релігійного вчення про кінець світу і потойбічне життя людини (“Ходіння Богородиці по муках”, “Слово Мефодія Патарського”).

Євангеліє (грец. – *добра звістка*) – жанрове визначення перших чотирьох книг новозавітної частини Біблії, у яких викладаються основи християнського віровчення. Канонічними вважаються чотири Є.: Матвія, Марка, Луки та Іоанна. За жанровою природою Є. – поєднання оповіді, учительної проповіді та циклів сентенцій-притч. Відзначаються сталістю та незмінністю тексту.

Житіє святого – жанр давньої літератури, біографія видатної, з точки зору церкви, особи, що написана у дусі вихваляння.

Законоустановчі книги або **П'ятикнижжя Мойсееве** (у іудеїв – Тора) – перші п'ять книг Старого Заповіту – Буття, Вихід, Левіт, Числа та Второзаконня, у яких викладаються основи іудейської віри.

Зоровий вірш – вірш, у якому поєднано властивості звукових та візуальних мистецтв, втілені у винахідливій, переважно графічній формі.

Ізборник – своєрідна рукописна хрестоматія, до якої входили уривки з різних творів, афористичні вислови тощо. Відомі “Ізборники Святослава”, складені у 70-х роках XI ст. для князя Святослава Ярославича.

Ізмарагд (грец. – *смарагд*) - літературний збірник творів релігійно-дидактичного змісту, що був складений у Київській Русі у XIII–XIV ст. Відомо три редакції I., до яких були включені “слова” і “повчання”, що стосувалися норм церковного та морально-побутового життя. Серед їх авторів – Іоанн Златоуст, Василій Великий, Григорій Богослов, Кирило Туровський та ін.

Індекси (лат. *index* – *показчик, перелік, список*) – списки рекомендованих і заборонених церквою книг. Найдавніший на Русі I. – у “Ізборнику Святослава” (1073) – нараховує 25 заборонених книг.

Інтермедія (від лат. *intermedius* – *проміжний, середній*) чи **Інтерлюдія** (від лат. *inter* – *між* і *ludus* – *гра*) – невеликі розважальні драматичні сценки, що виконувалися у перервах між діями шкільної драми. Збереглося понад 50 I., зокрема до драм Якуба Гаватовича, Митрофана Довгалевського, Георгія Кониського.

Інтерполяція (від лат. *inrerpolutio* – *зміна, спотворення, фальшування*) – вставка до тексту твору, виправлення автентичного тексту чужою рукою. До I. часто вдавалися переписувачі рукописних житійних та ін. творів, вводячи у первісний текст слова, фрази і навіть цілі епізоди.

Канон (грец. – *палиця, переносно: норма, правило*) – усталені, нормативні засади і принципи літератури.

Козацькі літописи – історико-літературні твори, у яких висвітлюється історія України XV-XVIII ст., історія козацтва та його боротьби з турецько-татарською та польською агресією.

Композиційна схема (трафарет, кліше) – стала структура літературного твору. Як правило, була однією з ознак визначення жанру.

Курйозна поезія (від лат. – *дивний, смішний*) – версифікаційна техніка, яка за допомогою зорового і слухового ефектів надає тво-

рам змісту, узгодженого з вираженим безпосередньо чи суперечливого йому.

Літературна містифікація (від грец. *mystes* – *втаємничений* і лат. *facio* – *роблю*) – виявляється у тому, що твори одного автора приписуються іншому – реальному письменникові чи вигаданій особі, або ж видаються за фольклорні твори. Від анонімного чи підписаного псевдонімом твору Л.м. відрізняється тим, що з неї постає не тільки образ містифікованого автора, а й світ, що був органічним для нього у його справжніх творах.

Літературний етикет (фр. *etiquette*, від флам. *steeken* – *вставляти*) – одна з головних особливостей поетики середньовічної літератури, вираз її нормативних настанов. Термін запроваджений Д.Лихачовим.

Літопис – найраніший вид оригінальної киеворуської літератури, своєрідна форма літературно-історичного твору, де в хронологічному порядку розміщувалися розповіді про історичні події.

Літописи крайові – жанрові різновиди літописання, історіографічні пам'ятки, у яких відтворені події з життя конкретної місцевості у їх органічному зв'язку із загальнодержавним. Такими є Київський, Галицько-Волинський, Переяславський, Чернігівський літописи. Особливого розквіту Л.к. набувають у XVII-XVIII ст. За походженням розрізняють світські та монастирсько-церковні, за обсягом – стислі і поширені літописи.

Літописна повість – форма літописної оповіді, оповідання особливого типу, присвячене розповіді про смерть князя, своєрідний некролог. Послідовно витримана у рамках агіографічного стилю.

Літописне зведення – сукупність різночасових літописних записів.

Літописне оповідання – форма літописної оповіді, близька до порічного запису своєю фактографічністю та документальністю, однак більш поширена і деталізована.

Літописне сказання – форма літописної оповіді усно-поетичного походження. За Основу бралось історичне сказання, що вплинуло на художню форму Л.с. Використовувалося літописцями за відсутності достовірного чи документального матеріалу.

Мандрівні дяки, мандровані дяки – студенти різних шкіл в Україні XVII-XVIII ст., зокрема Київської академії, які під час канікул заробляли на прожиття, наймаючись писарями, дяками та домашніми вчителями. М.д. влаштовували вертепні вистави, складали вірші та пісні (орації, травестії, бурлескні вірші).

Мартиролог чи мученикословіє – короткий перелік християнських свят і святих за порядком місяців і днів року. У ньому сповіщаються дуже короткі відомості про святих для розрізнення їх між собою, наприклад, апостол, мученик, преподобний тощо. Вказується місце життя чи смерті, спосіб страждання. Призначалися для приватного використання.

Медієвістика (від лат. *Medii aevi* – *Середні віки*) – розділ літературознавчої науки, який вивчає розвиток літератури від X до XVIII ст. Відомі сучасні медієвісти в Україні – В.Крекотень, О.Мишанич, М.Сулима, Ю.Пелешенко, Л.Ушкалов, Ю. Ісиченко, М.Корпанюк та ін.

Мінейне житіє – поширене агіографічне оповідання, що було складовою Четьїв – міней.

Міраклъ (фр. *miracle*, від лат. *miraculum* – *чудо*) – жанровий різновид шкільної драми, присвяченої життю і чудесам святих. У театрі єзуїтів займали чільне місце, оскільки, опрацьовуючи такі сюжети, найзручніше було висловлювати певні релігійні ідеї. Українські міраклі представлені драмою “Олексій, Людина Божа” (1674), що була поставлена зусиллями викладачів і студентів Київського колегіуму.

Містерія (від грец. *mysterion* – *таїнство, таємний релігійний обряд*) – жанровий різновид шкільної драми, зміст якого охоплював

біблійну розповідь від сотворіння світу до страшного суду. За змістом розрізняли різдвяні та великодні М. Зразками українських шкільних М. є “Слово о збуреню пекла” (перша половина XVII ст.) та “Царство Натури Людської” (1698).

Місяцеслов –богослужбова книга, що містить календар церковних свят із визначенням їх класу, а також змінні частини деяких богослужінь річного кола.

Молебник – книга, що містить тексти молебнів та вказівки щодо їх проведення.

Молитвослов –богослужбова книга, що містить витяги з інших церковно-богослужбених книг: тексти деяких богослужінь добового кола, акафисти, Місяцеслов.

Молитовник – книга, що містить тексти молитов, які використовуються поза богослужінням, а також під час деяких богослужінь добового кола. Може включати церковно-релігійні пісні, церковний календар. Призначена головним чином для мирян.

Мораліте (фр. moralite, від лат. moralis - *моральний*) – повчальна алегорична драма, у якій персонажами виступали уособлення певних чеснот чи вад, що боролися за душу людини: Правда, Справедливість, Багатство і Бідність, Віра, Гріх тощо. Найбільше збережено структуру М. у драмі Г.Кониського “Воскресіння мертвих” (1746).

Новозаповітні апокрифи – не визнані офіційною церквою твори, написані на сюжети, запозичені із Нового Заповіту. В Україні були відомими легенди про Христа (“Про постриг Христа в попи”, “Про те, як Христос плугом орав”, “Як апостол Петро продав Христа у рабство”) та апокрифічні євангелія : Першоєвангеліє Якова (“Якова повість”), Євангеліє Хоми (Євангеліє дитинства Христа), Євангеліє Никодима.

Ораторське письменство – повчальна література киеворуського періоду, завданням якої було розкриття основних догматів

християнства і правил християнської моральності. За змістом і формою розрізняли дидактичне (повчальне) красномовство і урочисте (епідиктичне) красномовство. Найбільшого розквіту О.л. здобула у XII ст., у XIII-XIV ст. поступово втрачає значення.

Палея (грец. palaia diatheke – *Старий Заповіт*) – історичний твір, у якому викладалася старозаповітна історія, а також історія персидська, єгипетська, римська, грецька, аж до падіння Візантії; включав значну кількість апокрифів, роздумів про явища природи та особливості людської істоти. Розрізняли **П. історичну**, у якій подавався короткий переказ старозаповітної історії, і **П. толкову**, у якій, окрім біблійної історії, були вміщені різномірні вставні статті, запозичені з Шестоднева та апокрифів. Найдавніші списки П. датовані XIV ст.

Паліндром (грец. palindromeo – *той, що повертається*) – курйозна форма вірша, у якій певне слово або віршовий рядок можна читати направо і навпаки при збереженні змісту. У Івана Величковського П. іменується “раком літеральним”.

Паломницька література (Ходіння) – своєрідні путівники, які містили найнеобхіднішу інформацію про святі місця. Найдавніший національний зразок П.л. – “Хожденіє...” Даниїла (XII ст.). П.л. відіграла значну роль у розповсюдженні на Русі географічних, історико-етнографічних, політичних знань.

Панегірик (від грец. logos panegyrikos – *урочиста промова*) – вірш-прославлення на честь конкретної особи чи групи людей. В українській літературі панегіричне віршування з’явилося у кінці XVI ст. (“Просфонима”, 1591) і поширювалося у зв’язку з національно-визвольною боротьбою. Панегірики мали офіційне феодально-церковне спрямування, у них творився образ позитивного героя доби.

Паремійник – збірник перекладних уривків із історичних та пророчих книг Старого Заповіту, що читався при богослужінні.

Патерик (гр. paterikon від pater – *батько*) або **Отечник** – агіографічний збірник, до якого входили невеликі оповідання дидактичного характеру про життя пустельників або ченців певного монастиря чи місцевості. Найбільш відомим на Русі були “Луг духовний” (“Лимонар” або “Синайський патерик”) Іоанна Мосха, “Єгипетський патерик” (“Сказання про єгипетських чорнориздів”), “Римський патерик”, “Скитський патерик”, “Алфавітний патерик”. Найвизначнішою пам'яткою оригінальної літератури вважається Києво-Печерський патерик, де зібрано легенди про будівництво Успенського собору, мешканців монастиря, дотримання аскетичних норм життя та подолання земних спокус.

Патристика (від грец. pater, лат. pater - *отець*) – тексти канонічних творів “отців церкви” – греко-римських філософів II–VIII ст. У патристичній літературі розроблялася християнська догматика. П. вплинула на формування таких прозових жанрів, як полемічна філософська промова, богословський трактат-роздум, проповідь, похвальне слово, послання, духовний гімн, сповідь. На Русі патристичні твори часто з'являлися у вигляді збірників (“Златоуст”, “Златоструй”, “Ізмарагд”, “Маргарит” та ін.).

Періодизація – розчленування літературного процесу на окремі проміжки часу, які мають певну єдність і викінченість. При цьому враховують коло оригінальних і перекладних пам'яток, що з'явилися в той чи інший період; головні принципи відображення дійсності: характер жанрів, стилів, що визначають специфіку літературного розвитку даного періоду; характер тем, ідей, образів.

Перший південнослов'янський вплив - культурний вплив Сербії, Болгарії та Македонії на філософію, писемність та образотворче мистецтво східних слов'ян у XI–XII ст., зумовлений спільністю кордонів, спорідненістю мови та єдністю віри.

Повчання – жанр дидактичного красномовства, який мав суто практичну мету безпосереднього повчання, інформування чи наста-

нови. Невелике за обсягом, як правило, позбавлене будь-яких риторичних прикрас. Розрізняли всенародні та приватні П. Зразками П. є Повчання братії Феодосія Печерського, “Повчання дітям” Володимира Мономаха.

Полінгвістичність (багатомовність) літературного процесу – ознака національного літературного процесу, суть якої полягає у паралельному використанні декількох мов. Для давньої української літератури полінгвістичність була характерною починаючи з кінця XIV ст.

Порічний запис – найдавніша за походженням форма літописної оповіді. Найголовнішими ознаками П.з. є лаконічність, документальність та фактографічність. Позбавлений художньої форми і емоційності. Сфера П.з.: поодинокі факти, що не потребують докладного викладу у формі розгорнутого оповідання.

Пролог (синаксар) – вид житійного збірника календарного типу, за структурою близький до Четьїв - міней, але значно меншого об'єму. Призначався для читання під час богослужіння (на утрені після шостої пісні канону). Найстаріші списки датовані XII–XIII ст.

Проложне житіє – коротке житіє, що входило до складу Пролога.

Пчолы – збірники висловлювань, запозичених зі Святого Письма, а також із творів духовних та світських письменників. Висловлювання розташовувалися у певному порядку, за розділами: про мудрість і правду, про дружбу, про житейські добродієвності тощо, а також за ступенем авторитетності їх авторів. Найдавніші переклади датовані XII ст.

Редакція (від лат. *redapoeднаннyctus* - *приведений до ладу*) – типова варіація оригінального тексту.

Риторика (грец. *rhētorikē* – *ораторське мистецтво*) – наука красномовства. У братських школах кінця XVI–XVII ст. була обов'язковою дисципліною.

Сапієнціальні (книги мудрості) – група книг Старого Заповіту, до якої входять Книга Йова, Псалтир, Книга притч Соломонових, Книга Екклезіаста та Пісня над піснями.

Секуляризація (від лат. – *мирський, світський*) – проникнення світських сюжетів і образів у суто релігійну літературу, що веде до створення світської літератури.

Синкретичність (від грец. – *об'єднання*) – поєднання різних за походженням і природою літературних ознак, розрізняють жанровий синкретизм та стильовий синкретизм.

Синоптичні євангелія (від грец. *огляд; зведений; той, що дає огляд усього цілого*) – євангелія Матвія, Марка та Луки. Їх особливості полягають у тому, що всі вони мають спільні джерела, є оповідними книгами про події з життя Ісуса Христа, передають його вчення у формі притч, матеріал розташований не у хронологічному, а в тематичному порядку, а Ісус Христос зображається євангелістами як Бог і, одночасно, Людина.

Слово – жанр урочистого красномовства, який вимагав від автора великої професійної майстерності та літературної культури. В урочистих словах порушувалися значні суспільно-політичні та релігійні проблеми.

Список – рукописна копія оригінального тексту.

Старозаповітні апокрифи – не визнані офіційною церквою твори, написані на сюжети, запозичені із Старого Заповіту. Найбільш відомими в Україні були “Сказання про Соломона”, “Сказання про дерево хресне”, “Сказання про потоп та праведного Ноя”.

Тетраєвангеліє (чотирисєвангеліє) – збірник, який складався з чотирьох євангелій: Матвія, Марка, Луки та Іоанна, тексти яких були розміщені послідовно один за одним. Призначалися для

повчального читання, хоча використовувалися і в богослужбній практиці.

Тлумачні євангелія - євангелія, які переказували й роз'яснювали канонічні євангельські тексти здебільшого мовою, близькою до народної. На основі Т.є. виникли учительні євангелія.

Требник –богослужбова книга, що містить тексти більшості треб. Розрізняють **Великий Т.** – вмщував тексти більшості треб та **Малий Т.** – тексти найчастіше здійснюваних треб.

Учительні євангелія – своєрідні збірники проповідей на євангельські теми.

Фізіологи – збірники візантійського походження, у яких подавалися відомості про звірів, птахів, комах, риб, дерева, природні копалини тощо. Більшість відомостей, запозичених з Талмуду, Біблії та творів античної літератури, мають фантастичний характер.

Хроніка (грец. chronikos – *зв'язаний із часом*) – візантійські літописи, у яких спочатку коротко викладалася Біблійна історія, потім історія давніх держав і, нарешті, історія Візантії. Найвідомішими є Хроніки Іоанна Малали, Георгія Амартола, Георгія Синкела, Іоанна Зонари та Костянтина Манасії.

Хронограф (грец. chronos – *час* і grapho – *пишу*) – жанр історичної прози у давній літературі, збірники розповідей із всесвітньої історії, запозичені з різних джерел.

Часослов –богослужбова книга, що містить тексти незмінних частин усіх богослужінь добового кола, крім Літургії.

Четьї–Мінеї (від грец. – *читання за місяцями*) – вид агіографічного збірника календарного типу, у якому житійний матеріал розташовувався у календарному порядку. Призначалися для індивідуального повчального читання на кожен день. Включали різні за обсягом житійні оповідання, а також історичні та мо-

ралізаторські тексти. Найстаріші списки Ч.-М. датуються XI ст. Найповнішим і найпопулярнішими стали Четьї-Мінеї Дмитра Туптала (Ростовського), видані друком у 1689-1705 рр. у Київській лаврській друкарні.

Шестодневи – твори візантійського походження, у яких трактувалося походження світу, в основі – Біблійні оповідання про шість днів творення світу. Подавали широкі коментарі природничо-наукового, філософського та богословського характеру. Найбільш відомі – “Бесіди на шестоднев” Василя Великого, “Шестоднев” Іоанна Екзарха Болгарського.

Шкільна драма – драматична література, яка створювалася в Україні у XVII-XVIII ст. переважно викладачами поетики, а виконувалася учнями шкіл.

Навчальний посібник

Савченко Ірина Віталіївна

Давня українська література

(для студентів-філологів заочної форми навчання)

Комп'ютерна верстка

О.Макаренко

Підписано до друку 27.01.2000

Формат 60x84. Тираж 200.

01030, м.Київ, вул. Пирогова, 9, кім. 221-а тел.221-99-85
Редакційний відділ ННЦ "НІТ" НПУ ім.М.П.Драгоманова

01030, м.Київ, вул. Пирогова, 9, тел.221-99-26
Друкарня ННЦ "НІТ" НПУ ім. М.П.Драгоманова